

5817

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

1934

1929

K. 5817

1506 (29)

Поезії: Михайль Семенко, В. Мисик, Федір Малицький, Агата Турчинська. Проза: М. Козоріс — *Чорногора говорить*. Наталія з Озаркевичів Кобринська — *Брати*. Андрій Чайковський — *Шкапа*. Павло Нечай — *Мухи*.

Статті: Валеріян Поліщук — *Столиця кол. українського Премонту*. М. Качанюк — *По Закарпатті*. Гр. Майфет — *Гордій Коцюба*. Г. Гребенюк — *Покутська група письменників*. М. Возняк — *Громадський Друг*. П. Златоустов — *Ідеалізація чи жахлива дійсність*. Промова посла Кирила Вальницького в сеймі. Проф. Полфйоров — *Галицька музика*.

1929
241a

Михайль Семенко
Федір Малицький
Агата Турчинська
М. Козоріс
Наталія з Озаркевичів
Кобринська
Андрій Чайковський
Павло Нечай

Відділ
Бібліотеки
Українського
Видавництва
України

N 4

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Ціна 1 крб. 80 коп.

Приймається передплату на 1929 рік на великий громадсько-політичний і літературно-науковий місячник

„ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“

РІК ВИДАННЯ СЬОМИЙ

Редагують: В. Затонський (головн. редактор), Азарх Раїса, В. Коряк, І. Кулик, М. Куліш, С. Пилипенко, М. Скрипник, П. Тичина, В. Хейля, В. Юринець

Журнал виходить за найближчою участю: І. Айзенштока, Б. Антоценка-Давидовича, акад. Д. Багалія, М. Бажана, О. Білецького, О. Бургардта, Ю. Будяка, Д. Бузька, К. Буровія, О. Влизька, С. Вітика, М. Возняка, В. Вражливого, В. Гадзінського, О. Гермайзе, А. Головка, М. Горбаня, М. Грінченка, Г. Гринька, О. Громова, В. Десняка, І. Дніпровського, М. Доленга, О. Донченка, О. Досвітнього, О. Дорошкевича, М. Драй-Хмари, К. Дубняка, Ю. Дубкова, Г. Епіка, І. Єрофієва, Н. Забіли, Д. Загула, П. Іванова, М. Івченка, М. Ірчана, М. Йогансена, Л. Кагановича, Я. Качури, Б. Коваленка, Г. Коляди, П. Козицького, Г. Коцюби, Г. Коваленка-Коломацького, О. Копиленка, Г. Косинки, С. Кравцова, О. Лана, Ів. Ле, А. Лейтеса, А. Любченка, Я. Мамонтова, М. Майського, Ю. Меженка, О. Мізерницького, І. Микитенка, В. Мисика, А. Музички, П. Нечая, Т. Осьмачки, А. Панова, П. Панча, Г. Петровського, В. Підмогильного, Л. Піонтек, Є. Плужника, М. Плевако, В. Поліщука, Я. Полфіорова, М. Попова, М. Полоза, А. Річицького, М. Рильського, Н. Романович-Ткаченкової, Я. Савченка, І. Сенченка, М. Семенка, О. Синявського, М. Слабченка, Т. Слабченка, О. Слісаренка, В. Сосюри, М. Степняка, Т. Степового, М. Сулими Д. Тася, М. Терещенка, І. Ткачука, акад. Тутковського, П. Усенка, П. Филиповича, М. Філянського, Г. Хоткевича, П. Христюка, І. Цтовича, А. Чайковського, В. Чаплі, М. Чернявського, Л. Чернова, В. Чубаря, Ф. Шаковицького, А. Шамрая, І. Шевченка, Г. Шкурупія, А. Шмигельського, Н. Щербини, С. Шупака, В. Яблуненка, М. Яворського, акад. Д. Яворницького, Б. Якубського, Ю. Яновського та ін.

Редакція „Червоного Шляху“ залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.

Вірші, не прийняті до друку, не зберігаються, і з приводу їх редакція не листується. Рукописи мусять бути надруковані на машинці й на одній сторінці аркуша.

ЗМІСТ ЖУРНАЛУ „ЧЕРВОНІЙ ШЛЯХ“ № 5-6

(травень - червень 1929 р.)

ЛІТЕРАТУРНИЙ ВІДДІЛ: С. Добровольський — Прикре непорозуміння. М. Рильський — Марко і Марина. М. Козоріс — Чорногора говорить. Ів. Луценко — Із циклу „Кубань“. Кир Тихий — Хлопчик Жовтень. Ю. Коржевський — Проти батька. Л. Чернов — Харків. П. Нечай — Мухи. Т. Івашенко — Осінні мотиви. Н. Розін — На козанах. Мик. Чайка — Ставропільські ниви. Д. Гуменна — Ех, Кубань ти хлібородная. В. Очеретько — Ронделі. М. Приходько — Вечір. Б. Літкевич — На прозив.

СТАТТІ: Є. Ненадкевич — Три великі поети слов'янства (Міцкевич, Пушкін, Шевченко) перед пам'ятником Петра І. І. Шаля — Українська літературна мова та мова Кубанщини. П. Горський — Короткий нарис грузинської літератури. Р. Кулле — Із історії сучасної еспанської прози. С. Баклаженко — Українська культура на Північному Кавказі по Жовтні. Дм. Бованенко — Науковий центр марксистської думки на Україні. П. Гор-кий — Про правовимову, або ортоспію літерат. мови. Проф. О. Оглоблін — Наукове т-во при УАН в Одесі. Проф. Лозинський — Міжнародня охорона національн. меж. М. Крупський — Великий почин. Й. Шевченко — Театр у Зах. Європі і театр Радянськ. Республік. Проф. М. Бурачек — М. І. Жук. В. Хмурий — Вадим Меллер на театрі.

ХРОНІКА. БІБЛІОГРАФІЯ. ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ.

1934

К. 5817.

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

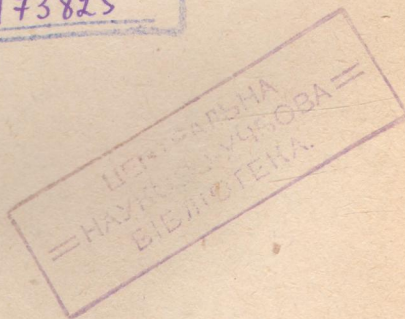
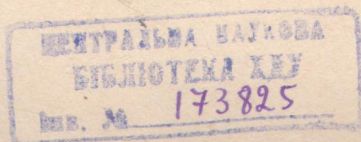
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ І ЛІ-
ТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 4

(73)

1506 (29).

1929
24/2

КВІТЕНЬ

1929

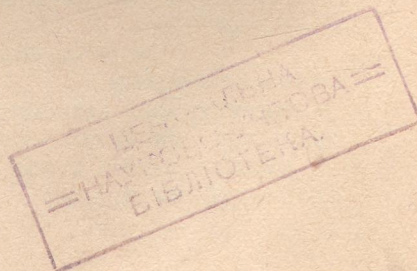
59

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі українського друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

ЗМІСТ

	Стор.
Михайль Семенко.—Alt-Берлін	5
М. Козоріс.—Чорногора говорить	6
В. Мисик.—Студент Гомін	41
Наталія з Озаркевичів Кобринська.—Брати	46
Федір Малицький.—Різьбяр	49
Андрій Чайковський.—Шкапа	50
Агата Турчинська.—В горах. Вечірне	55
Павло Нечай.—Мухи	57
 Валеріян Полішук.—Столиця кол. українського П'ємонту	 81
М. Качанюк.—По Закарпатті	92
 Гр. Майфет.—Гордій Коцюба	 102
Г. Гребенюк.—Покутська група письменників	111
М. Возняк.—Громадський Друг	128
П. Златоустов.—Ідеалізація чи жахлива дійсність	156
 Промова посла Кирила Вальницького	 164
Проф. Я. Полфйоров.—Галицька музика	172
 Хроніка	 175
 Бібліографія	 193
 Листи до редакції	 215

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО

ALT - БЕРЛІН

Чорна вода не тече в стінах зчорнілих набережних,
повільно пересовуються водяні маси, регульовані шлюзами
і туляться, хилиються один на один підновлені, вузьенькі
будиночки зеленого, жовтого, синього кольору,
вдивляються один в одного віковими очима в тісних
коридорах - вуличках.

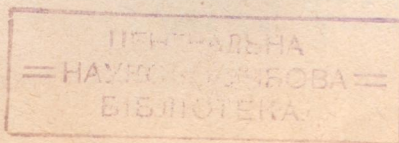
А оточують їх нові невмолимі капіталістичні громади
з великими торговельними вікнами — ненажерливими
вітринами.
Легенькі місточки з'єднують віки з сьогоднішнім
і вгинається в ґрунт сумлінний камінь старого, уже
мертвого Берліну.

Валки важких повозок ганзейських крамарів грюкали повз
ці нерівні, тепер такі тихі будинки
і цокали військові патрулі стародавніх германських
лицарів —
і от заростають мохом високі гострошпилі столітні кірхи,
оточені сучасними універмагами
й над ними щохвилини гуркіт і миготіння низки
освітлених вагонів надземної електричної залізниці.

Втиснуто alt - Берлін у граніт оправлені береги двох
каналів Шпрее, і ходять глухими коридорами повії,
де залишив alt - Берлін темні льохи, трущоби й конури.
Сучасний велетень - спрут зачепив ці місця своїми лабетами
і Берлін гуде, позбувшись музейних руїн, цокає, гремить і
пахне газоліном.

Тисячолітній alt - Берлін, підрівняний, підстрижений, під-
фіксатурений, підфарбований — стоїть навколюшках,
підперезаний широкими просторами сучасних будівель
і вулиць,—
місто - велетень змітає і зрівнює, підпирається
монументальними
палацами, Домами, брамами, міліонтонними пам'ятниками,—
чи не є вже й вони зараз мертвим минулим, що лише
давить землю,— історичним музеєм перед життєрадісним
світлом майбутнього?

Берлін 14/I 929

М. КОЗОРИС

ЧОРНОГОРА ГОВОРИТЬ

ЧОРНОГОРА ГОВОРИТЬ

Верхи смerek ген-ген під полонинами що-лиш посіріли. Відблиск далекого сонця, що мандрувало ще десь за морями, сідав на найвищих чубках, спливав поволі нижче і з чорної пітьми виваблював зразу темнозелену краску, а потім яснішу.

Ців-тьох, ців-тьох,—вдарили в дрібні дзвінки крилаті співці, пурхали з гіллячки на гіллячку, розсівали голосні пісні по ранній росі і насичували ароматне повітря безмежною втіхою.

А гори ще дримають.

У їхніх стіп дримає в сінявій полумряці вся Гуцульщина з склоненою головою, з заплющеними очима. Холодна ніч примусила старі верхи покривати боки пухкими накривалами застиглої мряки, лиш сонний віддих з широких грудей могутнім шумом летить світами.

А чепурні, островерхі корчі ялівцю сплять покотом на підніжжях, мов юрба дітей, що граючись розбіглися по всіх усюдах і впали ниць там, де стояли, з надмірної перевтоми та снять про весняні радощі, про налляту вщерт життям дитячу пустотливість.

Раптом Чорногора схопилась. Виставила з синього туману бліде старече обличчя, відкинула могутньою рукою пухке покривало вниз і глянула довкола.

Ген далеко в росі широких українських степів вирізувався золотий край раннього сонця.

Старечі очі вмить спіймали блиск далекого, палкого золота.

Срібна голова зарум'янилась, як лице бабусі від палаючої печі. Поклонила легко голову і післала йому ранній привіт.

Шум її слів спливав униз, стелився долами, будив спокій весняного ранку. Звичайно, стара газдиня перша встає. А діти заспали. Пора б вже й їм. Вже сонце бадьоро вилазить на полонинські плаї і теплою рукою гладить стару по обличчю.

— Здорова була, пані ма-а-а-тко. Отце мільйоновий раз вітаю тебе.

І я старий і ти немолода, але моє обличчя ще рум'яне, а твоє чогось помарніло... Чим турбуєшся?—Діти не слухають?... Чи поледащили, що досі вилежуються, мов багацькі діти, в м'яких подушках?

Сказало, засміялось ясным обличчям і помандрувало вгору, вгору найвищим плаєм.

А лице Чорногори набігло кров'ю.

Стрясла грізно головою і загомоніла громовим голосом:

— Встава-а-а-йте!

А дрібний яловець схопився зі сну і аж затрусився з переляку. Вставали всі. І Кострича, і Піп-Іван, і Смотрич, і Магура, і Погар, і Ватунарка, і Ігрець, і Синиці, і Писаний Камінь.

Всі, перелякані грізним покликом, зривали з хребтів білі перини й кидали ними вниз в найглибші герла, бо стидалися, що спізнилися.

Шум і рух скрізь.

Що сталося?... Не бувало ніколи, щоб стара мати так будила.

А Чорногора дивилась на дітей і лице її, що палало перед хвилю, робилось бліде-бліде.— Що з дітьми? Дивилася пильно довкола. Що з ними? Чи це ті самі, ті пишні, ті шумні колись, ті свободні?

Чи це ті самі?

Стара аж в долоні сплеснула і холодна струя сліз витриснула з очей і з диким, рвучким шумом гнала вниз і роздирала кришталеву грудь об гостре каміння.

Мати не впізнала своїх дітей. Що з ними? Одіж на них — одні лати, а в багатьох з-під лахміття, останків колишньої пишності, ви-зирало голе тіло. Зовсім як у старців. Коли це сталося?... Як воно?... Чи переспала ту хвилю, чи старе око не добачило? Похилила сиву голову в чорній задумі.

— Добри-день, мамо! — заговорили враз гори і слова ці поко-тились по цілій Гуцульщині і тисячним гомоном відбилися по зелених верхах.

— Добри-день, діти, добри-день, але не сьогодні. Було колись...

Простіть мені, діти, і ви, внуки та правнуки, що я в старечій немочі проспала слушний час, що дримаючи в обіймах хмар на вічно зелених мохах не добачила, як злочинна рука підкралася до вас і здерла з вас вашу відвічну красу і вбрала в це латане, жебрацьке лахміття.

Діти мої!..

Розсіяла я вас по зеленій гуцульській землиці, вам на красу, а людям на втіху. Росли ви у мене віками пишні та горді. А тепер от що вони з вами поробили. До мене вони ще побоялися підступити. Робили тайкома поза моїми плечима, аби мамина скарга розпачливим гомоном не кликала рятунок, не різала їхніх вух.

А тепер вже пропало.

Чую, діти, що тепер вони не побоятся вже й мене. Надмірна зухвалість наповнила людські серця. Чую, що й мій кінець недалеко, що доберуться й до мене. Не помилують, бо в страшній захланності вони не милують нікого. Обідруть пишні смерекові шати, змісять ялівцеві китиці, засиплять ігрові струмки, заглушать чарівну музику вільних верхів.

Прийдеться на старість, згорнувши біля себе обдертих дітей, нагій, скостенілій просити милостині у бурхливого вітру, у дикої хуртовини, у безпощадних злив.

А вони кпитимуть з нас, зриватимуть останки наших шат, бушуватимуть безкарно, бо тоді буде їхня сила і їхнє право.

І як це так сталося, діти?

Чорна Магура, вона у неї найстарша доня, поклонила матері й загомоніла скорбним голосом:

— Мамо, подивися на мене. Бачиш той чорний сум, що не сходить з могого обличчя. А пригадуєш, як я молодою зеленіла та пишалась на всю верховину... Всі молодці-побратими з мене очей не спускали. А тепер...

Це все той твій любимець Черемош поробив. Це все через його... Чуєш? Він знюхався з тими ненаїсними людьми, що грабують нас, і помагає їм носити загарбану нашу красу — ці горді смереки на своїх плечах ген униз, униз, у далекі чужі краї. Зрадник він і злодій.

Не ти це, мамо, годуєш його своїми грудьми, не ти це велиш нам всю свою кров вливати в його круте річище?

А він он що поробив, от як відплатив. Гей, сестри-подруги, гей, брати-опікуни, що ви на це?

Я кажу, що треба його знищити, засипати, щоб сліду не стало. А без його люди нічого не вдіють.

— Тихо, сестро,—правив церковним голосом найстарший Піп-Іван. Не гріши, не вбивай, не йди на лукаве й нечестиве. Бог велить зносити терпеливо всяке лихо. Може це за яку кару, може за наші гріхи це...

— Мовчи, старий Попе, мовчи! Доволі нам твого цвинтарного квиління. Ми помсти хочемо, лютої помсти. Не хочемо більше терпіти. Ми того ірода, що плекається нашою кров'ю, покараємо суворо за зраду.

Так гомоніли всі верхи в превеликому гніві, а гомін цей котився громом, падав на села й зганяв людей з теплих леговиськ.

Вони перелякані, розхристані вибігали на двір, прикладали долоні понад очі й дивились довкола на верхи.

А гори гомоніли грізно, котили сірі вали на доли і ревіли в скаженій заїлості.

Тоді промовила Чорногора:

— Кажете, що це він, мій Черемош?

Покличемо його...

— Гей, ти молодче синьоокий, а ну-ко сюди!..

Черемош притих, задрожав то темною то яснішою краскою і зеленувато-сталевим обручем припав до стіп старої.

— Що скажеш, кормителько моя?—промовив почтиво.

— Ти чув, що тут говорили?... Ти чув, яку ганьбу кинули на твоє юнацьке, смагле обличчя?

— Чув, нене.

— І що-ж?

— Послухай і моїх слів. Ти, нене, знаєш мене не відсьогодні, сотні літ знаєш. Ти знаєш мене до дна. Скажи, був коли лукавим, брехливим? Мовчиш, нене?

А ви, верхи, чого мовчите?... Говоріть... Кормителі мої, я знаю, що мое життя в ваших руках... Я вдячний вам і від віків змиваю ваші потріскані стопи холодною водою і своїм шумом заколискую вас до сну, а в спеку навіваю на вас вогким холодом, щоб росли — розквітались світові на втіху.

Я безмежно вам вдячний.

Нарікаєте, що змовився з людьми-ворогами, що розношу ваші смереки світами. Але ви спитайте мене, чи по волі я це роблю?

Ви самі бачите не раз і не два, з якою лютістю кидаю дарабами¹⁾. скільки їх поторощив під Соکیلським²⁾.

Та що ж?

Люди проворніші. Вони своєю слабкою рукою вміють здавити мою дику силу.

Не бачите, як вони кермами перішуть мене по спині, як кодовчуть білу гриву легкої піни на моєму синьому зеркалі?

Не бачите, як вони кашицями³⁾ стиснули мої боки, що мені й дихнути тяжко, не то що погуляти на волі?

Чи це втіха, чи це рай для мене?

¹⁾ Плоті.

²⁾ Скеля на скруті Черемоша.

³⁾ Дерев'яні прибережні укріплення.

Я знаю, що ваш кінець він і мій. Чи міг би я змовитися на вашу згубу? —

Що ж, нене, правда це, що на мене наговорено? Ти не знаєш мойого болю. Він розриває мою грудь, жене мене кудись мов божевільного і я рину по безпуттям світами.

Я в день і в ніч не даю вам спокою, я кричу весь час:

— Будьте чуйні, не дайтеся! Кличу всіх і вся: рятуйте, рятуйте!..

Замовк—і тихо стало верхами, і важка жура похилила сиві голови, що досягали до хмар:

— Правду він каже—зідхнула Чорногора.

А Піп-Іван загорнувся в жалобну ризу, витрясав з корчів жерепу¹⁾ клуби пахучого кадила і правив своєю утренью сам, одинокий та мимрив щось собі під ніс беззубим ротом.

Побачило ранне сонце засумовані гори, блиснуло веселою усмішкою і загомоніло до Чорногори.

— Пані-матко!.. Що це, поминки справляєте?.. Кинь лихом об землю! Чого,—шат тобі не достає? Парчі вам потрібно, золота?

Сказало й щедро, розкрило всі брами своїх комор і золотою лопатою стало вигортати розтоплене золото і все на гори і на гори кидало.

А від цього щезав сум, щезав туман, і з золотих верхів сходив униз на гуцульські села усміхнений гірський легінь-ранок.

ВЕСІЛЛЯ

Січуть дзвінки... Січуть так дрібно, так мельодійно, гейби золотими кульками кидав хто по кам'яних плитах. Пурхають металічні дзеньки жайворонками поміж фоями смєречини, а звідти летять вгору на верхи і розбігаються по горбах і западають у глибокі яри та провалля.

Дзінь, дзінь, дзінь—без упинку.

— Тихо!

І музику чути. А яка жива, яка трепотлива, мов метелик.

Це звідки?..

Диви, он-он над стрімким облазом²⁾ на тлі темних смєрек показується іздець,—один, ба другий і третій—з струментами.

Скрипишники...

А руки бігають судорожно, пальці дрібонять, а смик по скрипці вихилясом, скобоче регітливі струни, а вони заходяться тонким пискливим роєм тонів, як дівчина від легіневих³⁾ скоботів. А під їхній ритм хитаються важкі від трунку голови.

За скрипишниками княгиня⁴⁾, на білому коні, у білій гуглі⁵⁾, в золотих запасах, з блискучим чільцем⁶⁾ на голові.

Їде, а на лиці в неї і сміх і сум. Чорним оком потонула в дале-чінь, хоче відгадати майбутнє.

Придорожній яловець кланяється їй низенько, кивне мала сме-річка чепурним верхом, зацокотить пташка на фоях, а вона у півсні їде вперед і вперед.

За нею князь⁷⁾ на сивому огері, що перебирає гонорно ногами, як дівка в танку.

На червоному обличчю грає п'яний усміх, а на підкручених ву-сах гойдається легінська фудульність⁸⁾.

¹⁾ Рід шпилькового дерева, що росте високо на горах корчами.

²⁾ Обривчастий беріг, ³⁾ парубок, ⁴⁾ молода, ⁵⁾ біла весільна кирея, ⁶⁾ весільна при- краса на чоло ⁷⁾ молодий, ⁸⁾ зухвалість.

Закинув крисаню ¹⁾ на вухо, перекинувся на один бік на коні, немов навмисне хотів би скрутити голову на дні глибокого потоку, що сильним шумом піниться вниз і перескакує мов пструг ²⁾ з каменя на камінь.

Він приспівує п'яним голосом:

У явора дзеленого
Широке май листе,
А у мене легініка
Та й до дівок шьисте
А до шьисти та й до долі
Коби ще горівки,
У головці май весело,
Тогда лиш до дівки“.

Рипів на весь рот мов півень з прижмуреними очима.

А позаду ціла весільна дружина. Стариня ³⁾ і гості у нових петках ⁴⁾, в крисанях і перах, у черлених гачах ⁵⁾, а жінки в шовкових хустках, в цяцькованих киптарах ⁶⁾, в золотих та срібних запасках та в черлених постолах з делікатно зикрученими носиками. Гурт хмільний, веселий, гамірливий, регітливий. Аж ліс від сміху лунає. Куми, киваючи головами на боки, тягнуть весільної скрипливим, фальшивим тоном, а легіні порозпиралися в тарницях ⁷⁾ мов в коршмі на лаві, а дехто ляг коневі на шию і гойдається як у колиці.

А дзвінки все січуть, а скрипки пищать, хочуть вибитись на сам верх всіх крикливих голосів, бо вони сьогодні в гонорі, бо на весіллі їм перше місце. Легкий полонинський вітер завіває довгими кінськими хвостами та буйними гривами, то знову грається збиточник різнокольоровими биндами, повплітуваними коням у гриви. Весільна дружина то підіймається вгору, то спускається вниз шумно та гамірливо. Прямує до церкви, що чепурна, мов дитяча цяцька, лежить на зеленому килимі ген-ген внизу над Черемошем.

В'їздять в смереки.

Видно ще кількох, ще двох-трьох, ще одного — вже нікого не видно.

Лиш дзвінки, лиш музику кидає вітер у пестрі шапочки квітів, мішає з запашним медом, з блискучою росою, а потім підхоплює й несе високо на верхи та мелодійним, солодким гомоном гладить потріскані горби.

У ПОПА

Весільна дружина різнокольоровим квітом розсипалась на цвинтарі біля церкви.

Втихав гамір, гамувались розбурхані пристрасті.

Старий Лесьо, підпираючись на гострозакований, мосянжовий келиф ⁸⁾, ішов статочно на попівство.

Він один з цілої громади був тверезий, бо був зачитаний ⁹⁾ та й треба було комусь тверезому говорити з єгомостем ¹⁰⁾.

¹⁾ Капелюх, ²⁾ гірська риба.

³⁾ Родичі.

⁴⁾ Кожух без рукавів.

⁵⁾ Червоні штани (сірякові).

⁶⁾ Загортка з сіряка.

⁷⁾ Сідло.

⁸⁾ Палиця з художньо виробленою ручкою.

⁹⁾ Присяг в церкві, що не буде пити.

¹⁰⁾ Піп.

Одчиняв обережно фіртку й прямував до кухні.

— Славайсу, — до служниці.

— Навіки, — замиготіли великі сині очі й блиснули білі зуби.

— Єгомость дома? — питав напошепки.

— Айик¹⁾ дома, — і знову блиснуло намисто білих зубів з калінового, усміхненого рота. Лесьо клав в кут келифа, а на його крисаню, порядкував хустку, перев'язану на шиї та й йшов до покоїв.

Перед порогом станув, заглянув обережно через напіввідхилені двері до середини, а потім вже сміливіше ввійшов до покою.

А служниця вже знала, в чому річ, бо ще вчора чула в кухні, де обговорювалися з їмостею²⁾ всі парафіяльні справи.

І тепер вона сарною кинулась на двір, злопотіла фартухами³⁾, що били по литках, лізла мерщій на найвищу ворину⁴⁾, витягала шию як сполохана птиця, а широко одкриті, палаючі очі та хвилюючі груди, що яблуками раз-у-раз торкали сорочку, свідчили за те, що великою цікавістю і гарячим бажанням було те, що робилося біля церкви.

— Що скажете? — питав єгомость спокійно, ніби він зовсім не знає, чого той прийшов.

— Та прийшов-сми, єгомостику, сказати вам, що ми вже приїхали, що готові. —

— Ага, ви вже готові, але я ще неготовий.

— Нічо, нічо, єгомостику, підіждемо.

— Як ви підіждете, то й я можу.

— Це ніби як?

— Ви, Лесьо, що?.. Дитина?.. Не знаєте, що належиться, як весілля справляється?

— Та я, єгомостику, знаю й прийшов просити вас. Ви ж знаєте, як тепер тісно за грейцір.⁵⁾ Нібито й се є й те є, а за грейцір дуже скрутно. Нахав на всі боки в борг на це весілля. Тому хочу просити вашої ласки, аби тимчасом взяли тепер десятку, а за решту, аби подождали до ярмарки.

— Та що ви?.. Такі багачі, а я маю ждати?

— Та які там, єгомостику, багачі? Нехай бог боронить від таких багачів. А що його дьидя⁶⁾ багач, то мені з того зовсім не тепло. — Витягав з череса⁷⁾ паперову десятку і мняв в пальцях.

— Ні, я так не можу. Як покладете тут п'ядесятку, то піду. —

— Ов, єгомостику, та я не хочу з вами торгуватися як на торговиці. Параска в мене одна та й раз її вінчаю.

— Отце й, Лесьо, є, що одна, то треба, щоб було по-божому, та й по-людськи. Це така справа, що по судах нема мені як тягаться. —

— Айик, єгомостику, айик, та я так і хочу, аби по-божому і по-людськи... Як же тепер буде?

— Так, як кажу.

— То маю чесних газдів завернути від церкви?

— Як хочете.

¹⁾ Еге ж.

²⁾ Попада

³⁾ Гуцулки замість спідниць носять кольорові вовняні, перетикані золотими і срібними нитками фартухи, один зпереду, другий ззаду.

⁴⁾ Поперечка в плоті.

⁵⁾ Копійка.

⁶⁾ Батько.

⁷⁾ Широкий ремінь.

Видв'язували похапцем коней від паркана, жінки закидали високо ноги через тарницю, наміщувались на м'яких ліжниках¹⁾ і заголювали пухкі ноги повище колін.

А газди терлися коло них, як шука весною в потоці, і мохнатими, черленими гачами скоботали їм литки.

Товпились через вузьку браму, виїздили на плай²⁾, а скрипишники вимахували знову смиками і головами, натискали бородами на скрипки, як коли б хотіли видушити з них всю дику гірську мелодію.

А ген позаду їхав старий Лесьо, самітний, як гусак, що відбився від стада.

Він вийшов з церкви останній, бо мусів ще у господньому притворі розрахуватися з дяком і паламарем, а тепер міркував, як би йому розквитатися з егомостем, коли б це одігнати йому телицю, бо за весільним гостюванням не буде часу.

— Мушу встарчитися в слові³⁾, бо я газда та й з пики халяви не зроблю,—говорив сам до себе. . . .

А напереді лунали постріли, музика і весільні пісні.

СТАРИНЯ

Старий Лесьо балакає з жінкою:

— Не знати, стара, вере⁴⁾ нашій Парасці гаразд буде. Якось він мені не дуже вдавсь⁵⁾. Хто його знає.

— Та чого хочеш, Лесью? Відразу вітом не стане, ані села не закупить. Поживемо, побачимо. Зрештою, вере не газдівський син. Хлопчіще, що лиш дивися. . . А дьидя багатир. . . Там царинок⁶⁾, там маржини⁷⁾, там полонина⁸⁾,—і не зрахуєш всього.

— Ет, Варва. . . Це я сам знаю. Мені не за маєтком. . .

— А за чим?

— За чим?.. Аби був годний та чемний. Маєток набудеться і збуде, а як годний газда, то за сто царинок. Якось мені так жаль Параски, так мені банно⁹⁾ за нею, як коли б поклав її в деревище¹⁰⁾.

— Ти все такий. . . Тобі ціле життя банно. Десь інші люди по цілому тижневі тішаються й гуляють, як звінчають дочку, а він заводить.

— Тобі, стара, ще втіха в голові.—Пізнати, що ти плохого насіння. Цілий вік прогуляла, і ще тобі мало. Не дивуюся твоїм словам, тобі твоя дитина все була байдужа.

— Диви який. . . Що, маєток твій прогуляла. може не газдиня?

— Газдиня, але не твоєю головою і не твоїм пантруванням¹¹⁾. Бачиш, ці покорчені пальці. Це вони все надбали. Ой грабні¹²⁾ вони до роботи були. Працювали та й тебе вчили, бо пуста вдалася ти мені, як той вітер, що смереками крутить.

1) Саморобний килим.

2) Стежка.

3) Додержати слова.

4) Чи.

5) Сподобався.

6) Орне поле.

7) Худоба.

8) Гірське пасовисько (високо в горах)

9) Тужно.

10) Домовина.

11) Пильнуванням.

12) Скорі.

Не прогуляла маетку, бо був би руки ослутив¹⁾, але пропила з любасами немало.

Гай, гай. Нехай тобі бог не пише цього всего у свою книжку, бо тяжко прийшлося би покутувати на тому світі.

— Ану ще, єгомостику мій вчений.

Десь тьмує²⁾, як баба дівкою була. Може запам'ятав що, га... Ану ще на грейцір, старигане... Та то кожної божої днини, як не стане на казання, як той піп, та й каже та й каже, як з книжки ви-читує.

Знаєш, Лесю, тебе повинен був дьидя на попа вчити, а я за тобою їмостою була б, та й гуцули були б руки цілували.

— Не варта ти, аби ти других чемних людей у руку цілувала, а не тебе.

Хіба нехай би тебе коршмар у руку цілував, бо твоєю працею бахурів годує. О, удався тобі бачу зятьок. Здається, що ви обоє однакої натури. Так був упився на весіллі, що нехай його... Та ти також не менше... Однакі обоє, однакі. Коли б була молодшою, то ще може лягала б з ним на одну піч.

Але ж і виспівував. Я вже посивів, але таких не чув. Не знаю, у якій школі вивчився таких. Дивуюся, що смага³⁾ не розбила тієї хати.

— Але ж пусте, Лесю, говориш. Як могла смага вдарити, як ту в хаті такий праведник божий казання говорить.

— Жінко, кажу тобі, стули рота, бо...

— А нехай тебе шляк трафить, діду паскудний...

Тріснула дверми й поплелася плаєм.

ЛЕСЬО Й СВ. МИКОЛА

Лесьо покладав всю надію на св. Миколу. Почував себе перед ним дуже винувним, тому горів до його особливою набожністю.

Це було так:

Десь перед десяти роками Лесьо був на ярмарку в Косові. В той час невесело жилося йому. Лесиха, гаряча гуцулка, ганяла з любасами пляями та полонинами та висиджувала по коршмах, а йому приходилося самому пильнувати господарства.

В тяжкій хвилі зробив обіт, що купить до хати образ св. Миколи.

Міркував, що св. Микола, добрячий руснацький дідок, не зможе бути байдужим на його горе.

Як в Косові на ярмарку побачив розвішані під стіною образи, що кольоровим парканом заступили якусь облупану хатину, Лесьо з набожністю підійшов до гуртка гуцулів, що зглядалися на святі тварі⁴⁾.

Між безліччю святих різного віку і статі, серед різних спокус у вигляді страшних зміїв та чортів, побачив сивенького дідка з рожевим глянцованим обличчям, з блискучою шапкою на голові, що добряче посміхався до гуцулів, як коли б просився:

— А купіть мене...

Цей образ дуже вподобався Лесеві. Але велике було його обурення, коли побачив, що в сусідстві з правого боку гола Єва

¹⁾ Оббив.

²⁾ Пам'ятає.

³⁾ Грім.

⁴⁾ Обличчя.

пухким білим задом обернулася до старенького, немов би кпила і нарочно дражнила його святість гарячим молодим тілом.

Єва виглядала в уяві Леся звичайною гуцульською любаскою, як його Варвара, коли була ще молодою. Він дуже розсердився на образника за таке сусідство, підійшов до його рішуче, поторгнувся, заплатив гроші, забрав образ і спас святого Миколу від наруги.

Був певний, що святий Микола ніколи не забуде йому його доброго вчинку і це збільшувало його надії на допомогу. Щоб ще більше йому догодити, купив червону раму, казав вставити в неї святого, тільки шкла не купив, бо не вистарчило грошей.

Вертав додому возом. Тримав одною рукою поводи, а другою образ, бо боявся, щоб на возі не пошкодився.

Гуцули, вертаючи з ярмарки, вступали по дорозі до коршми, щоб кватиркою розвеселити душу, тільки один Лесьо обминав коршму, аби не було образи святому від цього поганого місця.

Коли з'їжджав з Буківця,¹⁾ не міг вдержати одною рукою коней і прийшлося покласти образ на воза.

Як з'їхав, взяв знову образ в руку і мало під землею не провалився.

Побачив, що рама з одного боку була витерта до дошки, а на губі святого з правого боку була витерта біла пляма, від якої обличчя змінило вигляд і здавалося, немов то святий шкириться Лесеві.

Лесьо вважав цей випадок за поганий знак и винував себе, що не встеріг святого та що довів його до такого каліцтва.

Як привіз образ додому, не знав, де його примістити й як до його молитись, і боязко цілував руку святого, аби його не карала.

Бо гуцула кожний карає: і вітер, і грім, і зливи, і пошесть, і вовки, і медвідь, і бог і святі, бо всі вони дужчі і можуть робити з ним, що хочуть.

І скільки Лесьо не годив і не молився, був переконаний, що все це замало, бо він дуже провинився і що це йому даром не пройде.

В скрутних хвилинах, в неділю, чи свято приліплював до рами тонку воскову свічку, світив перед самим носом святому, а від копоти свічки чорніла сива борода, чорніла пляма на губі, чорніло ціле глянцеване обличчя, а Лесьо вважав це як зовсім природне, бо всі ми старіємося, марніємо з роками, тому й з святим не могло бути інакше.

І червона рама теж чорніла, покривалась все більше каплями розтопленого воску мов прищами. І ці прищі, яких ніхто ніколи не стирав, були виразним доказом довголітньої Лесевої набожності.

А тепер, як Лесиха тріснула дверми і поплелась кудись, Лесьо звернувся до св. Миколи, як до старого знайомого і старшого газди в хаті й став в тисячний раз викладати йому свою журу.

— Ба, вере бачиш, святецький отченьку, вже знову пігналася як сука. Бродить як тота осіння ніч, що кінця їй нема. Та я вже цим не журюся. Колись, бувало, журився, вадився,²⁾ а тепер уже в старих кістках погасла ватра,³⁾ та й не банно мені за її дурницями.

Що, святецький? Буду її сокотити?...⁴⁾

Та нехай її сокотять ті, що ласі на її паськудне стерво.

¹⁾ Висока гора між Яворовом і Криворівнею.

²⁾ Сварився.

³⁾ Вогонь,

⁴⁾ Пильнувати.

А мені цього вже не гія¹⁾.

Знаєш, отченьку Николайку, нема паськуднішого сотворіння, як тота челядина²⁾. За едwabну хустку й за запаску запише душу щьизникові.

Ти цього, дьидичку наш, не знаєш, бо не мав з ними жодного інтересу.

Сидиш собі у небесному газдівстві, прохожуєшся по ясних, небесних полонинах і дивишся на грішних, а тут таке твориться, що страх.

Відай кінець світа надходить.

Святий Николайку, дьидичку наш золотенький, дивишся на наше пекло і терпиш і мовчиш.

Знаю, що ти годний та й добрий газдик та й прошу тебе сокати мене і мою дитину від лихої годининьки.

Бо ти є наш небесний газдик, а ми твої вівці та й маєш нас пильнувати перед усяким лихом.

А як тобі що потрібно від мене, то скажи, кивни тільки пальцем.

Я тобі все, всю маржинку, все тобі, отченьку. Хочу тобі дуже вгодити, бо знаєш, скільки я накарався з тою челядиною.

Вона враз лазила. А я був дитині за маму і за дьидю.

Що було робити?

Я раз присягав жінці, і другої мені не гія. Або гадаєш, святенький, що так грабно було мені віддавати Параску.

Де там?.. Її мама віддала. Мене мама женила та й добре мені, а її мама віддала та й...

Нехай господь боронить да й заступить своєю ласкою небесною.

Гай, гай, святенький, май мене в своїй гадці і мою дитину.

Стояв з складеними руками прибитий, роздавлений мов червяк, і готовий був валятися в поросі перед обличчям старого, закопченого дідка.

А св. Микола дивився на його через припорошені очі байдуже й туманно, як осінній ранок на втомлену землю.

ПЕРШІ ХМАРИ

Параска йшла до дьиді.

Був ясний день, зелені верхи, мов викупані, стояли один за другим. Тільки Чорногора ховалася в далекій синяві.

Параска йшла плаєм поміж молодими гаджугами³⁾, сама струнка, як гаджуга.

На запасах у золотих і срібних нитках мигкотіли дрібні шматки сонця. На заллятому сонцем обличчі виглядали очі, як дві нори в греготі⁴⁾, з яких віє холодом.

Довкола сміялася природа свіжою гірською буйністю і соковитістю, а на Парашинім обличчі усміху не було.

Прийшла до дьидевої хати, з якої недавно вийшла, а за якою банує, як коли б давно-давно її не бачила.

Скрипнула дверми, переступила через високий поріг і станула коло порога.

¹⁾ Не треба.

²⁾ Жінка.

³⁾ Смерічки.

⁴⁾ Кам'янистий горб.

— Слава - су, ци дужі, дьидю?

— Навіки ... Та, дужий, дякувать, — що скажеш, Пара?

— Та що скажу? — Нічо ... Прийшла до вас, дьидечку.

Ковтала слова, стримувала їх, замикала у високих тремтячих грудях.

— Як там у тебе, Пара? ... Бив уже чоловік?

— Ні ще.

— А вадився?

— Вадив.

— Та за що?

— Хто його знає ... Прийшов уночі пізно додому, здається, був п'яний. Гримав у двері, я не чула ... Щось воркотів та й ляг. А як скорньився¹⁾ даві²⁾ почав вадитися, що йому такої жінки не гія, що не дбає за чоловіка, що спить гей камінь і не чує, як чоловік в двері гримає. Та й ще щось плів ... Бог його тьмує.

— А де ж він був?

— Не знаю, не питала.

— Не питала, ба чому? Ти йому жінка.

— Та й що ... Аби бив? .. Нехай.

— То зле, Пара ...

— Абó я знаю ... А може це він так зразу, не привик. Може спам'ятається.

— А як газдуєш?

— Якось потрішки ... Лише тата сивуля, що ви мені дали, дуже бриклива. Все молоко з дійниці чисто вилляла.

— То приведи та обміняй на ласійку.

— Я то прийшла вас просити, бо Микола вже вадився зі мною за неї. Каже, що найгірше, то доньці дали ...

— Бодай його ... Пізнати зараз богацький калюх³⁾. Пхай його, аж горлом вилазить, а йому все мало.

— Ба ци вере йому жалую? Ти у мене одніська та й все твоє. Умру та й забере. По смерті мені нічого не гія. З собою не заберу.

— Кажуть, його дьидя дуже хворий такої дуже.

— А Микола що?

— Нічо ... Каже, хай його щьизник бере. Каже, що досить ним нагинцував⁴⁾.

— Звичайно як богацька дитина. Дьидя за богацтвом та за маржиною дітей не бачить, а діти за маетком дьидю.

Та й який хосен?

Ціле життя корпав старий, а як клапне, все пропаде, розберуть, проп'ють. Ти може чого хотіла?

— Ні, нічо. Треба йти домів. А то вернеться, не застане і знову ме вадитись.

— А пам'ятай, якби тебе бив, то дай знати.

— Добре, добре ... Оставляйте здорові, дьидю ...

— Іди здорова.

— От була б забула. Заговорила та й з пам'яти вийшло ... Принесла вам, дьидю, трохи бануша⁵⁾. Поклала на лаві й вийшла скоро.

Старий Лесьо вийшов за нею і на порозі довго дивився їй в слід.

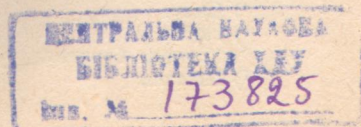
¹⁾ Збудився.

²⁾ Рано.

³⁾ Шлунок.

⁴⁾ Знущатися.

⁵⁾ Кулеша варена на сметані (присмак).

Гордий був, що донька в його, як чічка, але гордість ця не давала втіхи.

— Ще не бив, тільки вадився, — говорив сам до себе і зідхнув важко.

ПЕТРИХА ПОТІШАЄ

— Та чого журишся, дитинко? Та нехай собі... Гадаеш, що котрийсь лучший. Вони всі однакі. У них чильдина і за пометинь¹⁾ не варта. Був в мене, голубко... Знаю я, ще й як знаю...

Таке то наше зазулько, та й нема чого журитися. Так має бути та й чисто.

— Та коли бо, Петрихо любенькі, щоб був не казав мені, що любити. А то вам так, що землю їв, так присягався. А тепер цілими днями і ночами нема. Приходить даві п'яний і береться за бійку. Гинце мною пусто-дурно, бо я нічого невинна ані тіцьки.

А ту робота в хаті, робота коло маржини, на царинці, а він май гуляє, а я не витікаю²⁾ дати всему ради.

— Добре, що хоч ви, Петришко, приходите та допоможете мені, а то я сама не бізувала б³⁾.

— Прийду, Парасочко, все прийду... Я ж з того живу. Хто ж мені дасть крішку хліба, як не добрі люди? А я їм за це поможу, коби мені лиш бог путерію⁴⁾ дав.

— Та най вам дає, Петришко, до кінця віку. Лише, любенькі, як він у хаті, не заходить. А то мала б такий казус, що тьмувала би до гробової дошки. Казав би, що сама не роблю, що наймичок беру, що працю марную... Не гнівайтесь, але що мені робити? Така вже моя доленька.

А як його нема, забіжіть, допоможіть, а я вам і скорому⁵⁾ і будженички⁶⁾ дам, усього.

— Гірка твоя доля, дитинко. Ти й не знаєш, яка гірка. А я ходжу між люди і все знаю.

Петриха раптом урвала, нібито вона не хоче більше говорити, але дивилась на Параску таким поглядом, що ловив силоміць людину й кричав: Питай, питай тільки.

Параска не питала... Стояла німа з напіввідкритим ротом і дивилась вперто на Петриху.

— Ой знаю, голубко, — знову заговорила, киваючи зі співчуттям головою.

— Та твій Миколайко забігає до Синеджукової Явдохи. Айик, щоб я так...

На власні очі бачила. А тамтого тижня бачила їх обоє у Дзіндзіля, як запивалися. Ба чи не запивалися? Горілка по столі лялася. А він обіймає її за шию та й цілує в писк.

Петриха сплюнула, немов від чогось дуже бридкого.

— Позавчора були у неї люди. Був і твій газдик і гуляв, го,го — за всіх легінів.

Та вони зналися, ще як він легінем був, — не раз на полонині в колибі⁷⁾ ночували. Що й казати?.. Це ж на цій полонині знали.

1) Сміття.

2) Не в силі.

3) Не могла б.

4) Силу.

5) Набіл.

6) Копчена баранина.

7) Шалаш.

Парасці немов ноги підкосив. Звалилася на лаву, поклала голову на лівий лікоть лицем до лави і ревіла на весь голос.

А Петриха стояла біля порога, мала, зморщена, як порхавка. З її маленьких, каправих очей слезили мутні каплі, котились жовтими борознами, а як доходили до губ, вона струшувала їх покорченими пaticкками лівої руки.

МИКОЛА ЙДЕ ДОДОМУ

Микола йшов додому вихилясами, як гірський потік. Плай був для його завузький і він то з правого то з лівого боку зачіпляв постолами за корчі, що росли при плаю. На дворі стояла красуня, цяцькована гірська ніч, як гуцульська дівчина в свято.

А Микола бори́кався з корчами, як сердитий медвідь, вимахував гострою барткою¹⁾, ловився руками за колючі гиляки і дряпався вгору.

Здавалося, що він готов лізти на найвищий верх, виставити розхристані груди, широкі, мов плити, й викликати на бій всіх лісовиків, щизників і той буйний полонинський вітер, що в горах гне катрафії²⁾, як стебла, а в низах перевертає з корінням старі буки та смереки. Станув перед своїми дверима. Велика біла собака кинулась до його, скакала передніми лапами на груди, на плечі й валила його з ніг.

Відтручував її від себе, мов щеня, одним махом, а вона знову скакала до його і ласилась.

Гри́мав сердито в двері й бурмотів п'яним голосом.

— Пара, мой Пара, відклямкуй! Отвориш? Смага би тя вбила! Отвори!

Гри́мав кулаком, аж двері тріщали.

— Пара! — лунало далеко-далеко.

Параска лежала. Дикий біль і образа спутали її тіло, не хотіла, не могла рушитись.

— Не отворю. Хай чипить там до раня.

Микола йшов до вікна. Махнув кулаком. Шиби забреніли розбитим дзвінком. Рвонув раму й кинув далеко в траву, ліз вікном до хати.

— А тота галиця³⁾ де. Га...

Що, хирієш, моя пані?

Заточився і впав на землю.

— Мой, шельмо, ти де?

Пробував устати і знову сів.

— Зажгай світло, а то голову розчерепаню. Чуєш? Тривай, дам я тобі.

Доповз до печі. Ловився руками за припічок, вставав, мацав за сірниками, світив каганця.

На лаві лежала бліда Параска і великими очима дивилася на п'яного.

— А ти, котюго⁴⁾, от-тут? Ба, чому ти не відчинила? Питаюся тебе, хухана, дьидева донько, чому ти не відчинила?.. Ба, чому?

Кричав на цілу хату. Стояв з закладеними за спину руками, з колінами зломаними вперед і хитався на всі боки.

Був високий, грізний, з палаючим обличчям.

Параска мовчала.

¹⁾ Палиця з сокиркою.

²⁾ Тверде гірське дерево — корч.

³⁾ Галина.

⁴⁾ Собака.

— Шляк би тебе трафив, ти оглухла? Чому не відчиняла?

Приступав ближче й вимахував закривавленим кулаком.

— Не відчиняла, бо спала й не чула, а як скльинки¹⁾ задзвеніли, скорньилася²⁾.

— А чому ти не чула?

— Бо дуже трудна. Ціліський день роблю і роблю. Зрештою я не буду відчиняти. Не буду. Другі газди поночі не волочуться, але припочивають і не корньють чельдь поза-північ.

— А я тобі кажу, що будеш, такой мусиш і ще раз мусиш.

— І не буду і не мушу. Було ночувати у Явдохи, хай вона тобі відчиняє.

— Ти мені?.. Ти мені?.. Ти мені Явдоху?.. Тривай-же!

Наступав. Параска схопилась з лави, забила в кут.

— Ти, Мико, не шукай собі прички³⁾. Лягай та хирій, — пищала перелякана.

А він підняв два кулаки мов довбні і махнув ними...

Насилу вирвалась, скочила в вікно, втікала навмання й скавуліла, як скалічена собака...

В хаті погас каганець. Микола причикнув на землі, поклав голову на край лави і хропить.

А ясна ніч заглядає через вікно в кімнату, мов у темну прірву.

НЕДІЛЯ

Параска збиралася до церкви. Лишала в хаті стару Петриху. Вже три місяці минуло з того часу, як вийшла заміж, і між нею і світом станула якась непроходима понура гора, що відокремила її від людей. Тільки до дьиді вирвалась часом. А то все на газдівстві. Треба і маржину обійти і викістати⁴⁾ і на царинку побігти, порядок дати.

Знала, що в селі вона на людських язиках, що її життя з хатніх стін, мов через сито, втікає на люди і завдає їхнім язикам немало роботи. І тепер хотілося їй цим людям навмисне зійти вниз, надягнувши, що тільки є найкраще в неї, й дати зрозуміти всім, що вона ще не пропала, що й вона ще жива.

Зав'язувала на голові черлену шовкову хустку, вирівнювала старанно складки, приперізувала поясом блискучі фартухи, на вишивану тонку сорочку брала на-опашки узорчатий петек і виходила мов пава з хати.

Йшла плаєм не поспішаючи.

Знала, що люди пройшли вже, але їй байдуже. Вона не до церкви, а до людей. Хоче показатися, а для цього часу ще вистарчить. На цвинтарі зустріне пів села, всіх дівчат та легенів. Всі будуть її бачити й вона всіх.

Ітиме гордо, з піднесеною головою. І як дівчата чи бабки шептатимуть їй поза плечі, вона ні оком не кліпне.

Вдаватиме, що цього не бачить і не чує, що це не про неї.

А на легенів кине навмисне таким оком, що лице обсмалює та розпалює юнацьку кров.

¹⁾ Шибя.

²⁾ Збудилася.

³⁾ Зачіпка.

⁴⁾ Гній викинути.

Або що...

Плай ішов зразу царинкою, що наставила пукласту спину під палке соняшне проміння. Далеко внизу сердився бистрий Черемош, моцувався з великими плитами, що лягли йому впоперек дороги й хватили його за брикливі ноги.

А він скакав почерез їхні спини й пінився, як сполоханий кінь.

Як плай повернув у смерековий ліс, вдарило на неї ароматом розпаленої живиці. Роздувала широко тонкі ніздрі, втягала в легкі гірське повітря і чула, як вливається в неї живка верховинська сила, така, що старих дьвідів робить молодими огерами й тягне до чильдинських пахуків, що плодить любасів і любасок і заставляє їх гнати одно за другим, як буйних оленів осіню і диких вовків зимою. Чула, що тепер вона не Миколова жінка, що вона знову та Параска, за якою недавно легіні кидали поглядами немов гострими бартками, що вбиваються глибоко в те місце, де поцілять.

Чула, що в ній бурхить кров самки, голодної на самцеві залицання і ласки. Пашіло обличчя, горіли очі.

По дорозі схилялася від часу до часу і зривала стебла суніць, що споміж трави і зілля наставляли ягоди такі червоні як дівоцькі губи, що просяться цілунку.

Обривала губами ягоди, а вони фарбували губи перпурою.

Раптом мов дика сарна чутким інстинктом почула на собі чужий погляд.

Обернулась... Під смерекою недалеко від плаю стояв стрункий панич у білому брилі й їв її очима.

Параска мимоволі посміхнулась, але ж в ту мить зникла, і прискорила хід. Чула, що цей погляд причепився до неї реп'яхом і тягнеться вслід за нею. Як на закруті обернулась, бачила, що він не спускає з неї очей і посміхається.

— Тьфу, якась мара...

Сплюнула ще раз мов від лихого й хотіла бути спокійною.

Але спокою не було й всередині хвилювалося щось, як плесо, коли шпурнути в його каменюкою.

* * *

Виходили з церкви. Юрба спускалася, хто пішки, хто верхом стрімкою, крутою стежкою на дорогу, що притулилася до шумливого Черемошу.

На гуцулах лежали всі краски ясними освітленими сонцем плямами, а найбільше черленої.

І коли ноги в постолах ступали м'яко, мов пливли, то роти робили свою роботу гамірно й лунко.

Жінки цьокотіли як синиці, засипали одна одну любощами та чемностями, безліччю: „голубочко пишна, серденько моє, солоденька моя“, бо так годиться загуцільською етикеткою, хоча за цими солодощами ховалися часто зовсім інші настрої...

Ці, що на конях, прив'язували їх до вориня або біля коршми, або біля громадського будинку, або біля читальні, а піші брели по всіх усядах.

Це раз на тиждень з верхів і недоступних круч сходився нарід разом, щоб обмінятися новинами, заспокоїти цікавість, наговоритись, побуяти, а потім знову на тиждень або й більше відмежуватися від людей на царинках і полонинах в царстві лісів, хмар і маржини.

Як затупотіли ззаду кінські копита, або загуркотіли колеса, піші ставали, оберталися, проводили проїжджаючих очима, посміхалися і обмінювалися кількома голосними словами, а потім чимчикували даліше тихо, немов би йшли по м'якому килимі.

Далеко ззаду загуркотіли грімко колеса по кам'янистій дорозі. Люди оберталися раптом, бо чули, що це не гуцульський віз. Це їхав панич Владзьо.

В мисливському вбранні, з пучкою щетини з дикого кабана за капелюхом, сидів напереді і правив кіньми. Біля його той стрункий панич у білому брилі, а за ними на козлі фурман.

Паничі кидали ласими поглядами направо і наліво, намацували кращих дівчат і молодиць та скалили до них зуби.

Оцінювали між собою вартість кожної й обмінювались масними фразами.

— Ну й дівчата, хоч в гарем набирай,—говорив задоволено стрункий панич.

— Вистарчить — відповідав байдуже Владзьо.

— Але ж і сіфіліс є.

— Вистарчить... Можна б зішперити не один фацетський ці-ферблат¹⁾. Та нам не страшно. Ми тут всі Сцили та Харибди знаємо.

— А я сьогодні зустрів одну там в лісі, хоч малюй.

— Ну й що?

— Нічо... Не знав як підійти. Терену ще не знаю.

— Дурак... Ти що у Львові на Кароля²⁾? Церемонії?

— Справа не в церемоніях. Якось так несподівано на неї натрапив, що не знав, як бути. Це така, що коли б вона у нас в місті, за нею хлопці ватагою ходили б. Така струнка, з великими чорними очима.

— Не знаю, котра б це така—роздумував голосно Владзьо. Потім звернувся до фурмана.

— Йва, не знаєш, котра це?

Іван розпитував панича про деталі.

— Та це мабуть Лесева Параска, що за Миколою Зеленчуком, не знаєте?

— Ага... Це неприступна яловичка.

А Іван, що ловив за плечима кожне слово, додавав:

— Може, паничу, колись і неприступна була, бо дівка все новиста, як кінь, на якого ще ніхто не сідав. А тепер, хто його знає? Миколи цілими днями і ночами нема, у любаски. А хто чував, аби жінка, що сама, та не допустила до себе.

— Та-а-а-к!—бовкнув під носом панич Владзьо, задумавшись над чимсь, а його сірі як шуліки очі дивились весь час на ті габи³⁾ на Черемоші, що швиденько перебирали ногами.

* * *

Лесьо зустрів Параску біля церкви.

— І ти прийшла?...

— Прийшла, дьидю, за людьми дуже банно... Десь для інших неділя, а я що?...

— Та нічо, Пара, давно треба було вже показатись. А то гей-би зовсім там у верхах пропала.

¹⁾ Кавалерське обличчя (польск. жаргон).

²⁾ Головна вулиця у Львові.

³⁾ Филі.

Ішли повільно, говорили про домашні дрібниці.

Як дійшли до читальняного будинку, завернули на подвір'я, посідали в холодку, поклали на коліна тайстру ¹⁾ й харчували.

А люди приходили гуськом і здоровкались з Лесьом. Газди заходили в читальню, а чельидь до крамниці, або сідала в тіні на подвір'ю, бо читальня це газдівська справа.

Як похарчували, Параска випросила у дьиді банку, ²⁾ й пішла в читальняну крамницю, бо чула, що привезли з Косова пацерки й хотіла купити кілька силянок.

А Лесьо пішов у читальню.

Казав піп після проповіді, аби люди зійшлися, бо він прийде і має людям щось сказати.

Газди тугенько набивали читальню. Хто прийшов скоріше, захопив місце на лаві, а хто пізніше, тиснувся поміж людьми і рапатою долонею обтирає піт з чола, бо в кімнаті було душно, хоч вікна всі були відкриті. Після кількогодінного стояння в церкві, газди давали собі волю й курили завзято люльки, а дим бухав через вікна мов з кагли.

Якийсь газда біля стола розповідав про судову справу і про адвоката, хтось йому заперечував, поправляв, а решта стояла як мур, слухала і пахкала люльки, що островерхими накришками дотикали до носа. Нарід мусів довгенько почекаати, поки егомось дома поїв та відпіchnув, і аж згодом протиснувся хтось до кімнати та заявив важно, що „егомось вже йдуть“.

Ті, що стояли посередині, заметушилися, натиснули направо й наліво, аж решта людей клином похитнулася, а ті з самого краю хватались рукою стіни, та опирались, щоб не придавили їх мов селедців. Посередині, від порога до стола зробилась вузька шкалубина поміж людьми, і нею з трудом протиснувся егомось.

Тоді нарід завмер, люльки помандрували з рота до дзьобні ³⁾ і всі повитягали шиї й сліdkували за егомостем.

А егомось був тут як маленький цар.

Він знав всіх, як своїх п'ять пальців. Тут попував його дід, потім батько, а тепер він вже тридцятий п'ятий рік.

Запустив глибоко коріння в цей одрізаний від світу клаптик гуцульської землі і вмів в очах своїх парафіян тримати свій престиж. Тут не було жадної конкуренції. Ціпкий, як верховинський бук, з червоним мов кров обличчям, з білосріблним волоссям, стояв посеред людей, як граніт серед Черемошу.

А нарід мнявся як хвиля й проходив мимо.

Він був на всі руки майстер. Робив сам і сани і бочки, варив крепкі, хмельні меди, робив всякі вина з різної ягоди, вмів використати кожну річ, знав все, що тільки можна було переініти в грейцар і як трудяща бжїлка медок, так він ті грейцарі запопадливо вносив в касу дочкам на віно.

Нічим не журився. Був здоровий, крепкий, непохитний, тільки один-одніський був у його клопіт,—хотів на своєму місці посадити сина, щоб дідівська вівчарня не попала в чужі руки, а син жодним робом не брався до книжки.

Приходилось частенько їздити в місто, де вчився найстарший син, возити всяке добро, знайомитись в ресторанах з учителями, але справа йшла дуже туго.

¹⁾ Торба шерстяна узорчата.

²⁾ Карбованець.

³⁾ Шкіряна торба.

А тепер він сидів за столом спокійно і посміхався до людей.

— Ну, людоньки добрі, що чувати?

— Та нічо, слава богу, нічо, жиємо, дякувать вам за добре слово,—говорили найближчі.

А Лесьо сидів близько стола, бо він був у церковному братстві і вигляд у його був суворо набожний.

— Ото-то, що живем, отó-то, що нічо, а про те, що до нас належить, забули.

Люди робили здивовані обличчя, бо не могли збагнути, про що таке важне вони забули, що аж егомость їм докоряє.

— Бо то знаєте, у мене над стайнею драниці зовсім погнили та й буря тамтого тижня до решти поломила,—продовжував егомость.

Я ще на весні загадував вам про драниці, але ви зовсім забули. Не йти ж мені до пана старости й скаржитись на моїх парафіян.

По обличчях людей на згадку „пана старости“ якась хвиля промайнула.

— Я не скликав би вас тільки ізза цього, але є ще друга справа: Треба б поправити трохи дах над читальнею, сотень дві-три гонтів.

Щоб багато не говорити та щоб не було великого клопоту, чесні газдики, найкраще, хай кожен з вас кине, що може, а ви, Василю, йдіть між людей, збирайте. А в кого є готові драниці та гонти, нехай привезе.

Дяк зняв шапку й пішов поміж люди. В набитій кімнаті було чути бренькіт грошей, що кидали в шапку.

Нарід метушився, почував себе свобідніше.

Ті, що даліше, передавали через голови переднім гроші, а вони з бреньком пропадали в дяковій шапці.

А потім дяк, Василь, висипав з шапки всі гроші на стіл коло егомостя і разом з Лесем взяли їх рахувати.

— Дякую вам, панове газди, файно, за ваше богоугодне діло, що дбаєте про приходство і читальню. А тепер маю вам ще одно сказати :

— Склепар Петро, що в нашій крамниці, каже мені, що люди набрали в борг і не платять. Є такі газди, що набрали на кілька-надцять, або кількадесят банок краму і не платять, і тепер нема за що купити свіжого.

Ви, люди добрі, майте бога в серці і в сумлінні і не забувайте, що в крамницю пішли чужі гроші. Дали люди внесків по три банки, а я позичив ще своїх п'ятдесят. А тепер хочете, аби за вами ще мої гроші пропали?

Це до моїх клопотів та ще такий додаток.

Нехай же вам буде соромно за це і дивіться, щоб ці борги сквитувати.

Читав довгий список боржників і суми, а за кожним прізвищем люди обертали голови в той бік, де стояв прочитаний. Щось важко падало людям на голови, було ніяково, соромно перед самим собою.

— Та воно то правда, егомостику чесний, що нарід брати то бере. Всего потрібно, а за грецір дуже тяжко. Та коби до ярмарки діждати, тоді треба буде щось кинути. Ми вашої кривди не хочемо, борони боже... Коби до ярмарки... говорив хтось біля стола.

— Є ще одна справа: прислали нам зі Львова з головної Провсвіти письмо, що у нас в читальні вже три роки не було перевиборів, та щоби ми тепер вибрали нове правління. Як ви, люди добрі, гадаєте?

— Та що тут гадати. Або ми кого іншого виберемо. Були ви, егомостику, у нас досі в читальні найстаршим газдою, то будьте даліше, поки здорові та й ваша ласка. Або нам кого?..— говорив важно Лесьо.

— Истинна правда,— притакував хтось другий.

— Василю, напишіть потім протокола, що були перевибори і вибрали тих самих, що були, і що люди дякували егомостеві, ніби то мені, що файно порядкує читальнею.

— Айик, айик— притакували ті, що коло стола.

Потім егомость говорив, що на другу неділю не буде в церкві відправи, бо він поїде до Красноїлі на храм, а на третю теж не буде, бо він поїде правити до Річки.

Газди марикували собі, що на третю неділю не буде служби, бо в той день припадає якесь святце, і вони конче хотіли б, щоб була відправа.

Ці, що були ближче, просили, щоб егомость зробив їм ласку й не їхав нікуди, бо це значило, що треба буде сидіти дома з маржиною, а ті, що ззаду, притакували головами.

Наконець егомость з бідую заявив, що він згоден нікуди не їхати на третю неділю, коли ще цього тижня справлять кришу над стайнею.— А тепер вибачайте, що піду, бо я дуже трудний і треба мені відпочити.

Оставайте здорові, слава Ісусу Христу.

Нарід гукнув: На віки,— натиснув знову в напрямку до стін і пропустив егомостя на двір, а за ним виходив дяк і дужчі газди.

В кімнаті потягнуло свіжим повітрям. Гуцули знову пхали поквапно руки в дзьобні, витягали люльки, одкривали великим нігтем вічко, копірсали протичкою в середині люльки, черкали сірники, і сині хмарки диму затіліпались в кімнаті.

В читальні зробилося зовсім свobodно.

Дехто сидів біля стола, хто під стінами на лавах, а решта стояла гуртом посеред кімнати. Михайло, що був за поштового післанця, мняв в руках газету. На столі лежали ще дві, десь з минулого тижня.

— А ну - ко, Михайле, прочитайте, що там у тих гадзетах, а то там щось пишуть, а ми як німі нічого не знаємо.

— Ану, ану,— піддавали другі.

Михайло відкашлянув раз - другий, казав газдам, щоби були тихо й почав:

— У Відні—и—у Відні—там—и тамтого—и тижня були—и дуже горячі-и-деб...и деба, дебати и у парля-у парламенті...

Михайло прів, прикладав лице ближче до газети, икав, гриз букви як каміння, а люди розкривали роти, кивали головами, западали не то в полусон не то в одеревіння, бо за иканням Михайла ніхто не міг дібрати змислу того, що написано.

Михайло з півгодини моцувався так з буквами, як медвідь з непроходими корчами в лісі, а потім клав утомлений газету на стіл, а газди цмокали, казали: „ото раз“,—і дякували Михайлові за труднацію. А потім виходили вже всі, бо пора додому й замикали читальню, а ключа передавали церковному сторожеві до вартівні, аби знову відкрив читальню, як буде відправа.

Лесьо поміж жінками відшукав Параску.

— А де ти пропадаєш? Підемо, сарако¹⁾, а то там маржина...

¹⁾ Небого.

Не докінчив і перший пустився на плай. За ним ішла Параска. Тримала на долоні селянки блискучих шкляних пацерків, повертала їх до сонця й посміхалась, як дитина до цяцьки.

У КОРШМІ

У коршмі дим і сопух. Немов у мряці блимає угорі світло. За столами нарід, як стебла розвіяні на всі боки. За одним Микола з своєю компанією. Спер важку голову на правій руці, а лівим кулаком гатить у стіл, аж чарки підскакують.

— Мой, Дзіндзілю, ба ци вере хочеш, щоб у руку тебе цілував. Теліпаєшся якогось чорта, а мені в горлі висхло. Давай уже раз, а то, мой.

Бив знову кулаками по столі.

— Чого ви, Миколо, такі уритні¹⁾... Я зараз, ще вип'єте, вечір великий.

— А я на вашім місці, Миколайку, я б його барткою, аби, мой, пам'ятав. А то газда сипле банками, як ледом, а він ще собі марикує.

— Та ви, Йва, не гримайте на Дзіндзіля. Нехай Миколайко ще трохи потриває, бо ще не віддихнули ми від того частунку, який щолиш клав на стіл,— говорила Явдоха.

— Уве!.. запищала раптом проразливим голосом і підскочила на лаві.

— Йва, а ви не щіпайтесь за ноги, бо вас шляк драфить...

Штовхнула ліктем в бік, аж рукою за ребро вхопився.

— Явдо!.. чого ти така побожна, що відрікаєшся? Як плачу, як тебе честую, то пий та й покріплайся. Коли б не любив тебе, не панькався би з тобою. А як люди, що шанують тебе, пробують твою литку, то не пиши, як свиня в царку²⁾, бо заваджаєш чесним газдам порцію випити.

А вона нахилилась до Миколи й лупала на його масними, блискучими очима. Він ловив її рукою за шию, нагинав на свої коліна і цілував розпалені трупком уста.

— Добро тобі, Явдо, з Миколою. Маєш, що душа захоче. Багатир, має за що. А мій Йва лиш очі жмурить. Чи не привиджується йому, як жінка дома молотитиме. Такий з його газда, як віхоть... Та казав би ти, що дати—колола Марія.

— Що кажеш?... Я?... Хто, я?... Чому? Можна... Мой, Дзіндзілю, мой!..

— Гов, Йва, затули собі рота. Не роби мені перед людьми сорому. Сьогодні мій честунок... А як буде твій, то я буду пити і ані мур-мур...

А тепер я, всіх я... а ти затули писок і мовчи...

Дзіндзілю, ану - ко око горілки і колачів.

Клав кулаком наголос на слова.

— Коби то кожному так, як вам, Мико. Дьидя помер, лишив добру пайку, є защо, о, є.

— Що правда, то правда—притакувала Марія... Кому господь обрізує від пальців, а кому дає та й дає...

— Та що... Лишив, бо мав, а я взяв, бо було. Та на чорта мені того багатства?..

¹⁾ Докучливий

²⁾ Загорода, переділка для поросят, телят. Дехто робить такі переділки в хаті для малих дітей, залишаючи їх там, як виходить з хати.

Що я маю з ним робити?

До коршми війшов газда, років коло сорока, присадкуватий, ціпкий мов відземок. Сказав: добрий вечір,—сів на боці, цідив кватирку й дивився з-під лоба на Миколу.

Цей не звертав на його уваги, наливав Явдосі, а потім другим і підсував до них колачі.

— Коби у мене газдиня, та коби у мене жінка... А то взяв таку хухану, що не приступай, бо переломиш,—нарікав Микола.

— Делікатна—сміялась Явдоха.

— Ба чи неделікатна. Як попове поросся...

— Що квичить—реготалась Явдоха.

— Басяк,—докинув сердито Микола.

— Та й на що ви, Миколайку, вінчалися з нею?—питала цікава Марія. Це така, що не під гуцула, щось, мой, таке, як плівка.

— На що?... Щызник її знає. Якось так шукав, шукав та й під руку підвернулася. Ба ци вере знав, що візьму таку лісову ерену¹⁾, що цілий день заводить та піворить²⁾.

От одружився, бо треба, щоб хтось у хаті був і дранку виправ, бо дьидя відпаював і гнав геть з хати.

Аби її була холера забрала без мене...

Наливав чарки, казав дати ще око.

Пили... Наливав знову і знову пили. Микола ловив Явдоху за шию, валив на стіл, тиснув ліктями їй груди і шептав щось на вухо, а Явдоха реготалась на цілу коршму.

— Ото шельма, людей соромилась би,—grimнув той, що прийшов. Микола схопився і вліпив у його обличчя палаючі від трунку очі.

— А ти що за один?—ревів сердито.

— Ти вже так запився, що очі тобі засліпило і не пізнаєш?

А дай тобі боже, щоб зовсім осліп та не бачив ні світу, ні сонця.

— Мовчи!—grimнув Микола кулаком, аж шиби задзвеніли.

— Ото, люди добрі, здурів мій братчик, що за такого п'янюгу дав доньку, та ще таку порядну.

Аби ти, чоловіче, не здіждав. Та вона десь, сарака, сидить сама дома та від рання до вечора за маржиною світу не бачить, а ти ту з шельмою запиваєшся. Ой ти, шельмо, та й чого ти його причепилася?—грозив кулаком Явдосі.

Микола зірвався, штовхнув стола, пляшка і чарки полетіли на землю. Схопив бартку, замахнув. Люди за столами заметушились, загалайділи. Іван вставав, хитався, йшов на підмогу Миколі.

А той, що недавно прийшов, ймив ослінчика з-під груби й закрутив в повітрі... Бренькнула лямпа, потемніло, в коршмі крик, грюк, вереск, бренчать биті пляшки.

А на дворі тихий місячний вечір. Верхи дрімують у мряках, а Черемош шумить і переливає через гоц³⁾ срібну, блискучу хвилю.

ПАВУТИННЯ

Параска порядкувала в скрині. Перекладала сорочки, фартухи, оглядала хустки. Брала легко в пальці, вирівнювала, щоб не мня-

¹⁾ Лісова дівка, що гуцулів заводить в безвісті.

²⁾ Кричати.

³⁾ Загата через ріку для відведення води в бічний рукав.

лися. На дні лежала біла гугля. Дотикалася до неї, як до рани. Пригадувала, як шили її цю гуглю, як перший раз убрала. Пригадувала те тремтіння, ті сподівання, ту метушню передвесільних днів.

І це все так раптом обірвалося.

Вже з перших днів не вгодила чоловікові. Він брав її грубо, місив, казав, що вона тріска, що в неї нема м'яса.

— Аби ти мала таку цицьку як подушка.

Їй було соромно, болюче.

А він пішов. Побіг верхами, як ненаситний бугай, і з того часу все пропало.

Чує, що дві сили борються у ній — ображеної жінки і газдині, що хоче мати газду, але тота ображена, бита мов котюга, зціпила зуби і не хоче більше на газду дивитися. Їй страшно, вона не бачить виходу і боїться признатися сама перед собою, що воно буде так само далі, без кінця.

От-так, як коли б хто тою шматкою, що затикають каглу, дорогу замазав, таким їй життя привиджується.

Кинула гуглю, закривала, закидувала чим попало, сердилась на неї, бо погану службу відслужила їй. Через неї вона переступила не в газдівство, а в пекло.

— Ци дужі, ¹⁾ Параско?

Обернулася мов переполохана, дивилась здивовано на двері.

На порозі стояв панич Владзьо.

Не знала, що робити, слова завмерли на вустах.

Не могла відповісти на привітання.

— Микола дома? — питав і скалив білі зуби під розчесаним вусом.

— Нема... Ледве процідила. І все ще клячала при скрині... А потім якось успокоїлась, устала, закрила скриню і підійшла крок в напрямку до його...

— Ви до Миколи?

— До його... Нема дома?

— Ні нема...

— А де?

— Не знаю.

— Не знаєте?... дразнив її легкою усмішкою.

— Та щоб газдиня не знала, де її газда?

У Параски захмарились на хвилину очі от-так, як коли над зеленою полониною пролетить невеличка хмарка і по зелених, ясних шовках пересуне сіру пляму.

— А звідки я можу знати? — говорила сердито. Як понесло його ще вчора зрання, то й досі не приходив.

— Погано... Та й не боїться оставляти саму таку жінку? — підлещувався.

— Лихе її не з'їсть... Або що, я дитина — говорила різко.

— А мені треба було його, — говорив, немов жалував, що не застав, і підходив ближче до Параски.

Від його несло якимсь запахом, таким як від полонинських квітів літом. Обкинула бистрим поглядом його від ніг до голови.

В коротких штанах, в зелених панчохах, в зеленуватій курці з поясом, з виголеним обличчям стояв перед нею з задерливою усмішкою.

¹⁾ Привітання (замість „доброго здоров'я“).

Чула про його багато, бачила не раз, але ніколи так близько, ніколи з ним не балакала.

Чула, що він своїми сірими очима обмацує її цілу, від чола до ніг, чула як сковзнувся по очах, по устах, як скобоче груди через одхилену пазуху. І десь глибоко прокинулась самиця. Він пробудив її своїми яструбиними очима. І тепер вона зривалася з леговиська, заставляла Параску бути смілою, дивитися прямо у вічі.

— Та й хотілось вам, паничу, аж сюди лізти, такі світи? Ви б десь там коло коршми його пошукали, — говорила підсміхаючись.

— А може й хотілось, що?.. Буває часом так, що чоловікові захочеться... підморгував.

— Та хіба сідайте на хвилину та відпінчіть.

— Не маю часу, треба йти, маю справу.

Повертався до виходу. А потім станув, глянув Парасці прямо в вічі. У неї від цього погляду аж ноги затрусились.

Потім знову посміхався, встромив руку в кишеню й витягнув щось завинене в жовтавому папері.

— Скажіть, Параско, як вам подобається?.. Чи я добре купив?

Розгортав папір.

Паращині очі впали на щось зелене.

Владзьо ймив двома пальцями за кінчик, підняв догори руку і блискучою зеленою царинкою сплила вниз майже до землі тонка, зелена шовкова хустка з горіючими, червоними рожами по краях.

А в Паращиних очах немов хто раптом запалив велику ватру, — так заблищали. Стояла мов дитина перед новою забавкою і кожна риска її обличчя горіла здивуванням і цікавістю.

— А що?..

Стояла мовчки, мов одчинена фіртка до весняного саду. Така проста, одкрита.

— От якійсь купили.... раз... якійсь, що дуже любите... говорила і всміхалася з погано прикритою ревнивістю.

— Попробуйте, зав'яжіть... хочу побачити, як виглядає, а то може не догоджу, та буде сердитись.

Параска вправним рухом склала хустку й закинула на голову. Зав'язувала.

А лице її ясніло, немов би клаптик сонця одірвався з гори і впав на його.

Заглядала в маленьке зеркальце, що висіло на варцабі біля вікна. Як синиця в щілинку на дереві. Крутила то сюди то туди головою.

Владзьо стояв і підсміхався.

А потім зняла з голови, склала обережно.

— Маєте — віддавала і лице зразу зробилось холодне. На йому виразно намістився жаль.

— Ну що?

— Якась буде вас, паничу, май, дуже любити. — Така хустка, що ну... Десь дали з шість банок?..

— Що дав, те дав... Коби лиш удалась...

— Ба, ще би не вдалася, така хустка, як чічка.

— От що я хочу вас, Пара, просити... Хай вона останеться тут у вас, бо мені ще треба в полонину. Я потім зайду...

Взяла від його й поклала у мисник.

— Оставляйтесь здорові...

Виходив... Параска йшла ззаду, виводила.

Чув її віддих на своїй потилиці.

Як станув у напівтемних хоробах, перед зачиненими вихідними дверми, обернувся несподівано. Вона стояла перед ним на пів крока, ще не вспіла задержати ходу. В полутьмі блищали її великі очі.

Панич раптом схопив її обіруч за стан, оперся плечима об двері і з усієї сили потягнув її до себе.

Вона зразу сперлась ліктем об його груди, ніби хотіла одштохнути, але тільки хвилину. Її сила немов входила в землю. Параска робилась м'ягка, повисла на його руках, а він все дужче притискав її до себе.

ПАНИ

Як гори горами й як гуцули гуцулами, не було в гуцульських селах панів, не було панщини.

Знав гуцул тільки медведя в берлогах, орла під хмарами, попа у церкві, коршмаря в коршмі і троха жандарма, що вряди-годи показувався на плаю.

Але як гадюкою закрутились вздовж Прута блискучі залізні пруті колії, як поміж зелені ґруні¹⁾ загуркотіли машини, — з того часу всяка напасть почала лізти на гори.

Появлялись якісь барони, що купували великі ліси й полонини, що будували трачки, які цілий день заводили такими голосами в горах, як щызник у безоднях, коли зуб його болить, — появлялись літом якісь холерники з міст, що щораз далше й далше заходили в людські хати, в далекі села, приносили з собою всяке міське дрантя й норови, в'їдалися в гуцулію мов черв і стали точити й точити з усіх боків.

Лізли й лізли з усіх боків як саранча, як зараза, що не знаєш, з якого боку встерегтись. А чим більше їх прибувало, тим більше темніли гори, тратили свою красу, свою свіжість, сходили на жебраків разом з гуцулами.

У той час з'явився панок в селі. Не то адвокат, не то якась інша п'явка, мав троха грошей і став скуповувати царинки, ліс, невеличкі полонини. А майстрі будували двір. А цей двір, це тільки, що гонор, бо далеко було йому до справжнього двора. Скидався більше на школу, тільки що недалеко дві довгі стайні розтягнулися на подвір'ю.

Потім приїжджали літом якісь пани, були забави, ганяли по лісах, стріляли, — в тихому селі зробилася нечувана досі метушня. Так було два-три роки.

Пані наймала до двору дівок, вибирала щокращих, а тої краси було не надовго, бо через деякий час вони мусіли прикривати свій сором, а потім вертали додому з панськими байструками.

Згодом пан опустив голову, помарнів, пожовк. Пані поїхала до Львова, бо в горах сидіти цілий рік скучно. Навідувалась тільки літом.

А тут почались судові справи. Банки позивали пана за гроші, продавали з торгів панські полонини.

Двір втихав, немазані стіни лупались, облітали, в стайнях робилось щораз більше пустого місця.

Потім несподівано пан помер.

Приїхала пані зі Львова, казала коло церкви мурувати гробницю й справляла панські похорони. Побіч ксьондза йшло шість по-

¹⁾ Горб.

пів з найближчих сіл, читали евангелія на дорогах, говорили біля гробу проповіді про панські заслуги.

На батькове місце вступили два нові газди „панич Владзьо і панич Стасьо“, як їх називали гуцули. Батьківська спадщина дуже скорчилась, бо банки не давали спокою. Залишалось усього коло чотирьох моргів гірської землі з поганим лісом і поганими пасовиськами.

Після смерти пана затихли панські гулянки.

Молодший панич Стасьо, що не докінчив студій, вліз в господарство по самі коліна. Ходив сам біля скота, викидав гній разом з наймитом, спав літом з наймичками в яслах, провадив цілу економію і був „демократичних“ поглядів. Старший Владзьо лишився на дальше аристократом. Ще за життя батька скінчив університет, оженився, як говорили люди, з багатою, хоча поганою. Одружився з розрахунку, хотів рятувати родинні справи. Пізніше виявилось, що жінчине багатство було дуте, дійшло до того, що приходилося утримувати ще її батьків.

Як практична людина, Владзьо покинув жінку, приїхав в село і в короткому часі став найзаметнішою людиною в околиці.

Любив від часу до часу заскочити в більше місто, погуляти, пограти в карти, а потім тижнями не виходив з села. Ганяв з рушницею по лісах, їздив верхом, любив спорт і спортсменське вбрання, з яким ніколи не розставався. З усіх спортів з найбільшим замилюванням віддавався одному — любив гарних дівчат.

Яка тільки подобалась, вона мусіла бути його. Для цього він не жалувач нічого, умів підійти, як справжній мисливець до полохливої дичини.

Як потім виявлялись наглядні докази спортсменських заходів, нагороджував дівчину моргом — двома землі, давав дерева на хату, робив її окремою газдинею, своєю постійною любаскою, хоча він ніколи не був постійний і дуже смакував в тому, щоб починати справу з новою.

Тепер його знали в горах широко й далеко, мав кілька постійних любасок з певною кількістю байструків, відвідував їх, коли прийшла охота, але це не перешкоджало йому збільшити їхнє число ще одною новою — Параскою.

І панич Владзьо почував себе гордим. В своєму товаристві, як трунок розбурхував кров, він оповідав масні історії і чванився, що перед ним не встоїть жадна гуцулка.

СТАРИЙ ЛЕСЬО МАРКОТНИЙ

Старий Лесьо вернув з полонини додому дуже маркотний. Плентався по хаті як приголомшений. Від часу до часу кидав сердитим поглядом на жінку, що сиділа на лаві біля вікна й вишивала нові капчурі¹⁾.

— Не знав, вере вона знає?.. питав сам себе...

Дивився тільки на жінчине повне, червоне обличчя і м'ясні губи ніби хотів на них відчитати відповідь на своє запитання.

— Не може бути, аби вона не знала. Чельдь така грабна²⁾ на всякі відомості, що вона спить і знає, що в десятій хаті робиться.

¹⁾ Капці з сіряка в роді панчохи.

²⁾ Падка.

Вийшов з хати й сів на порозі.

Перед ним, немов великі скиби на свіжо заораній царинці, розкинулись горби. А он Синиці темно-синьою стіною сперлися в небо, заступили світ.

А на самім дні під їхнім ногами сталевою галицею в'ється Черемош. Прискакує до ніг, немов хоче вкусити і сипить-шумить злісно. А Синиці копають його ногами від себе.

Він відскакує вбік, пиниться і, мов скажений, наново кидається, а вони копають його знову, збиткуються, як пуста дитина з щеням, а він крутиться, вертить, корчить як черв'як, коли нападуть на його мурашки, і зеленуватою ящіркою просмикається поміж горбами й камінням.

І Лесеві здається, що це він той Черемош, що це його так копають, що це йому треба так просмикатися поміж людей.

Як вертав щойно з полонини, зустрів на плаю стару Лежбіту. Давненько, як бачив її, ще десь тогід. Сиділа верхом на коні і везла дві бердениці¹⁾ бриндзі, що були прив'язані по обох боках тарниці. Привітався. Лежбіта приклала руку понад очі, бо старі зеленувато-молочні очі не добавали вже.

— Бо ци вере Лесьо?.. питала непевно.

— Та я, Лежбітко, я.

— Ти, май, Лесью, ще як легінь виглядаєш. Коби тобі ще молоду та файну дівку, то казивбися як баран у полонині.

Сміялася беззубим ротом, а поморшені лиця мішечками опускалися вниз.

— Що це ти, Лежбіто? Я вже дивлюся, де ті дошки, що з них мають зробити мені останню дарабу, аби переїхати на той бік та й аус²⁾.

А ти, сарако, щось геть подалася, скорчилася як джорина³⁾. Держися, май, Лежбіто, а то от-от Пилипівка, а там м'ясниці, хто знає, може який любас навинеться.

Стара сміялася, аж кахикала.

От-так вони зустрілись і слово по слові кидали одно другому.

А Лежбіта все з-під ока зиркала на Лесья, немов шукала чогось на його обличчю.

А потім звернула розмову на Параску.

Лесьо скаржився, нарікав, а Лежбіта підсміхалася беззубим ротом.

— А ти, Лесью, не бери собі май пильно цього до серця, бо чельдидь так, як кітка в березні, — вона своє знайде. Знаємо ми, Лесью, самі колись жили.

А за беззубими синіми яснами зривалося придушене сичіння і разом з слиною випорскувало поза губи.

А потім вона прямо глянула своїми маленькими потухлими сліпачками Лесеві в очі, завертіла як сверличками і спитала.

— А як вона там з паничем?

Лесья немов хто несподівано в лице вдарив. Не знав, що відповісти.

— З паничем? — питав здивовано по хвилі.

— Айик, з паничем — і притакувала головою.

— Вере ти, Лесью, не знаєш?.. Твоя Параска та Владзьовою любаскою.

¹⁾ Довгасті бочівки.

²⁾ Конець.

³⁾ Шкварок.

Лесьо аж коня задержав на місці.

— Хто? — Параска? — крикнув.

А Лежбіта розказувала, кільки разів Владзьо у неї був, яку хустку купив — усе.

А Лесьо блід, робився холодний, твердий, як скала, а очі весь час дивилися чогось на кінці кінських ух.

Мовчав, а стара тарахкотіла все тої самої.

Як Лежбіті треба було звернути направо, вона глянула на Лесьа, щоб попрощатися, і тоді щойно замітила, що це не той Лесьо, що це якийсь інший, старший, знівечений.

— А тобі, Лесю, що?..

Лесьо довго дивився мовчки на її, мов сушена грушка, поморщене обличчя, а потім простогнав:

— Так мені, Лежбіто, маркотно, от-так мене тут щось палить, як ватра,— і бився кулаком в груди...

А тепер його брала лють на жінку, бо вона мусіла все знати, але йому вона нічо не сказала. І він, дьидя, довідався від чужої людини, він знає про це пізніше від усіх.

Встав з порога і вернув у хату.

— А тобі, Варва, чого рота заткало?

Жінка глипнула на него здивовано.

— Питаюся тебе, чи ти мені жінка, чи ні?— говорив з натиском, сердито.

— Ти чого, Лесю, п'яний?..

— А щоб ти так світ бачила, як я горілку.

— А чого ж в один гайташ вадишся і вадиш?¹⁾

— Бо як ти моя жінка, то ти маєш мені все вповісти, а не мовчати. Кажу, ти знаєш, що Владзьо ходить до Параски?..

Говорив ці слова, мов кусав власне тіло.

— Знаю.

— А чому ти мені нічо не вповіла?..

— А тобі чого в чельдинські справи мішатися.

— Варва, бери собі на саму,²⁾ аби потім не каялась. Аби я не-онімки³⁾ що вповів, то ти все мені мусиш навкірки й навкірки.⁴⁾ А я тобі кажу та й сама знаєш, що я їй дьидя, а ти неня.

— Я була їй ненею і тішила⁵⁾ її та й сокотила, як була мипіпка,⁶⁾ як мусіла її за руку водити. А тепер вона має свого газду, та нехай її сокотить.

Говорила спокійно, байдуже і цим тоном заткала рота чоловікові.

Не знав, що їй сказати. Постояв хвилину нерішуче, а потім плюнув їй під самі ноги, взяв кресаню з цвяха й вийшов на двір. Надворі вже вечоріло. Там на заході, де сонце закотилося за гори в герла, блищав ще шматок неба немов від позолітки, але по боках гір у темній синяві блукав вже вечір і дряпався щораз вище на верхи.

Смереки мов завмерли з витягнутими в синяву темними гілляками, а ген-ген високо над Ігровцем і Писаним Каменем на самих

¹⁾ Раз у раз сваришся,

²⁾ Пам'ятай собі.

³⁾ Нехотячи.

⁴⁾ Наперекір.

⁵⁾ Пестила.

⁶⁾ Маленька.

чубках посідали вже зірки і, кліпаючи ясними дитячими очима, поглядають униз на гуцульські загороди, на царинки і посміхаються раді, коли побачили себе у блискучому зеркалі Черемошевого плеса...

Але для Леся все це не існує. Він несе в своїх грудях важкий камінь, який своїм тягарем нагинає додолю його голову й його затуманені очі. Він бачить тільки той шматок плаю, що перед закрученими носами його постолів.

Він думає над тим, з яким лицем йому показатися тепер перед людьми. Та перед людьми,—ще так-сяк, але перед єгомостем.

Що він відповість, як духовник скаже йому:

— Лесю, а твоя Параска пішла в любаски...

Куди він дінеться, де його лице буде?..

Мамине коріння і в дочки віджило... А він так з ним боровся і все таки воно дужче.

Не даром то на цих верхах підойма¹⁾ росте.

Таке вже якесь повітря, що кров мусить бухтіти, як той сік на весні в березі і вічно виганяти свіжі бруньки навіть у дуплавого дерева.

І думки збіглися раптом з усіх усюдів, і з ранніх дитячих і з легінських і з газдівських літ і так сперлися юрбою в голову, як люди в церковних дверях, і кожна з них кричала своє, а він у тім гаморі не міг нічого розібрати, бо щось коло серця кололо.

— Ех... зідхнув голосно.

Підняв голову... Під горбом високо побачив доньчине газдівство, а в вікні бликав маленький вогник...

Параска здивувалася, побачивши дьидю на порозі.

— Що сталося? Так пізно?..

Дивилася на дьидю допитливо.

А він забув навіть поздоровкатися і сів на лаві так важко, як коли б ніс на плечах корець кукурудзи.

Лесьо сидів на лаві мовчки. В його грудях клекотіло, мов на верхах підчас літньої бурі. Якись дикі сили добувалися з самого дна, котили поперед себе догори важку каменюку й хотіли шпурнути нею в когось, роздавити на драглі.

Лесьо боявся за свою єдину дитину, аби цей камінь не зачепив її і не осмутив. Хотів бути м'яким, але не міг заглушити клекоту в грудях.

— Та й чого ти, Пара, кинула мені калом у лице.

— Що?.. питала здивовано.

— Та ти, доне моя, було взяти вперед букорію²⁾ і задушити мене як пиргу,³⁾ нехай би я собі з чистим лицем ляг гездечки⁴⁾ на лаві.—А тоді роби собі, що хочеш, щоби тільки мої очі не бачили та й вуха не чули.

— Що це ви, дьидю, собі якоїсь прички шукаєте?

— Не шукаю я, сарако Пара, жадної прички, але як люди плюють мені в лице, то я мушу обтиратися.

Скажи мені, май, рихтельно, чи ходить до тебе той Владзьо?..

Параска стояла мов закам'їла і великими очима дивилась на дьидю.

— Ну, кажи... Ти вже не мала що робити, та того...

¹⁾ Зілля, з якого п'ють вивар для збільшення полової сили.

²⁾ Мотуз.

³⁾ Собака.

⁴⁾ Тут.

Раптом обличчя у Параски загоріло, зачервоніло, в очах мигнула блискавка, а чорні брови вигнулись глибокою дугою...

— А вам, дьидю, що?.. А мені скільки,— п'ятдесят років?.. А ви забули, як були молодими?..

— Дивіть, моя сука, і вона має те, що їй треба, та й вовчиця у лісі... А я що?.. А я нічого не хочу?.. А мені тільки роби, а мені тільки газдівства сокоти, а я тільки як палець? А я що, в черниці?

Дивіть, тут тільки я, навіть миші в хаті нема... Та щоби до мене не Владзьо, та щоби до мене вовк з лісу прибіг, то я прийняла би його, бо так мені банно за людьми.

Вона горіла, мов вовчиця, коли хто добирається до її щенят.

— А скажи, Пара, як мені, май, бути перед людьми,— питав Лесьо зломаним голосом.

— А скажіть, дьидю, як мені бути з моїм чорним та темним життям?

— А скажіть, як мені бути, як я бачу свого газду може раз на тиждень, та й тоді він місить мене як грузь?⁴⁾

Лесьо не находив відповіді. Щось ломилося в ньому, слабо, все тіло робилося в'яле, прибите.

Він ледве звівся на ноги і мовчки згорблений вийшов з хати.

Ішов з опущеною головою крутим плаєм вниз, а поперед него бігла Парашина велика біла собака, заглядала йому пильно в очі й виляла кудлатим хвостом.

ДЗІНДЗІЛЬ

Владзьо був неспокійний. Вже чотири місяці, як він зійшовся з Параскою.

Правда, він не часто буває у неї, бо і далеко вона живе, і все ж у неї є чоловік, з яким він не має бажання зустрітися в його ж хаті. Миколу він знає давно, а тепер він зустрічався з ним в селі не раз.

Вони оба випивали навіть на хрестинах у побережника, а потім Владзьо кликав його до себе.

Він знав, що Микола днює й ночує у Явдохи, хоча вона має чоловіка, та що йому мало залежить на Парасці. Але він знає гуцульську палку вдачу і непевний, чи Микола, зустрівши його в своїй хаті та ще на підпитку, не почував би себе ображеним в своїх чоловічих правах і чи не попробував би своїх твердих кулаків на його ребрах.

А тепер наближається зима, зустрічатися з Параскою поза хатою в близькому майбутньому буде неможливо, і він думає над тим, як улаштувати б цю справу.

Крикнув через двері на служницю, щоби покликала Дзіндзіля.

В дійсності його ім'я було Зіндель, але гуцули назвали його по своєму Дзіндзілем і під цією назвою знали його в цілій околиці.

Дзіндзіль появився в селі десь перед десяти роками, виарендував від пана коршму і з того часу він вріс по сам пояс в сільське оточення.

Він приїхав в село молодий, сухорлявий, довгий, як тичка, з ріденькою борідкою, і тепер він такий самий сухий і верткий як в'юн.

⁴⁾ Болото.

Починаючи від шинквасу, він систематично поширював своє поле діяльності і через кілька років зумів в своїх руках згуртувати всі торговельні і підприємчі справи в околиці.

І тепер в коршмі орудувала тільки його жінка з дітьми, а він сам, користуючись тільки коршмою як центром сходин і всіх відомостей, кидався на різні купецькі комбінації, які майже все виходили для його щасливо.

Він брався до бутинів,¹⁾ доставляв цугарів,²⁾ купував сам дерево і сплавляв вниз, вербував рубачів в бутин до Румунії, на Буковину, торгував скотом і досі зумів придбати вже дві невеликі полонини, в яких паслись його воли, купив кілька царинок в дуже вигідному місці при дорозі, взагалі його нараховували вже на яку сотню тисяч банок, а він був все той самий в'юнкий Дзіндзіль, з яким кожний гуцул був за пан-брат, і якому кожний „тикав“ так само, як колись, коли він прийшов голий і босий з жінкою і двома дітваками.

Тепер у Дзіндзіля був ще один план, важний план, до якого він підготовлювався поволі і систематично, з яким він тільки жінці звірився — більш нікому, — це: купити від паничів двір і стати діди-чем. Але для цього треба ще почекати кілька років, поки борги не підійдуть до горла паничам, треба зібрати ще троха грошей, а тоді...

Тоді він буде пан Зіндель і буде їздити бричкою, луччою чим паничі, бо тепер він вганяє, як попаде, а найчастіше пішки. Він знав гуцулів як своїх десять пальців і вмів надзвичайно з ними ладити. Він вмів найболючіші операції проводити так зручно і легко, він умів так оминати всякі непорозуміння, що майже не було людини, яка б ненавиділа його, чи чула до його злобу, хоча всі відчували його важку руку на собі.

— Той Дзіндзіль, то штудерант, — говорили гуцули й крутили головами.

Цей Дзіндзіль ввійшов до покою Владзя, зняв капелюха з голови і зовсім почитиво станув коло порога.

— Пан мене кликали?..

— Так... Сідайте, Зіндель...

Дзіндзіль присів з краечку на канапі.

— Скажіть, ви наймаєте в бутин людей? Мені кажуть, що ви взяли бутин в Дземброні.³⁾

— Так, маю набирати.

— А керона⁴⁾ вже нашли?

— Керона. Є їх багато. І Петринчук пхається, і Якибюк і Зеленчук. Ого, го... скільки їх є. Тільки путящих мало.

— Я, Зіндель, дам вам доброго.

— Ну?..

— Миколу...

— Миколу? Якого Миколу?..

— Лесевого зятя...

— А, того?..

Дзіндзіль покрутив головою.

— Він казав панові, що він хоче?

— Чи він казав, чи ні, — це інша справа. А ви возміть його.

¹⁾ Вируби лісів.

²⁾ Тих, що возять зімою в горах зрубане дерево на малих санчатах.

³⁾ Місцевість в Карпатах біля Жаб'юго.

⁴⁾ Поставщик робітників.

За форшус¹⁾ вам нічого боятися. В його маєток, є гарантія. Зрештою, як вам треба моєї ще...

— На що мені вашої. Він бізівний²⁾ газда.

— Значить, боятися нема чого. Ви мені це зробіть.

Дзіндзіль ледво помітно усміхнувся одним кутиком тонких вуст.

— Ну, ну, як це панові приємно, чому я не маю зробити?.. Зроблю, щоб він тільки захотів.

— А ви, Зінделю, маєте так зробити, щоб він захотів, я переконаний, що ви вмієте так зробити. А роботи там багато буде?

— На цілу зиму вистарчить, тільки щоб справився...

Владзьо був вдоволений. Він знав, що коли Дзіндзіль дасть слово, то справа певна. Зрештою, він від себе при нагоді скаже ще Миколі кілька слів. Він знає добре, що гуцул не любить сидіти з заложеними руками. І хоча Микола чоловік небідний, але надія на заробіток і для його буде така приманлива, що не відмовиться взятися за цю роботу.

До Дземброні добрих три-чотири милі і Микола, зайнятий роботою в бутині, вряди-годи зможе заглянути додому.

Як Дзіндзіль вийшов з паничевої кімнати й опинився на подвір'ю, він не ховався з своєю іронічною усмішкою і діловитим оком кинув сюди-туди. Він вміє запримитив, що кінська стайня з одного боку обвалюється і вимагає ремонту, що гонта над коморою псується й треба б в деяких місцях замінити її новою, що бричка і вози розкидані по подвір'ю, що все тут дожидає з тугою газди, який всьому зробив би лад.

Його іронічна усмішка перемінилася в усмішку вдоволення, бо був певний, що все тут, навіть той напівзогнилий жолоб, який лежав перехилений на бік, где його як нового газду.

Він ішов і кивав легко головою, немов би цілому обійстю і кожній речі зокрема говорив:

— До побачення, незадовго ви всі будете вдоволені.

ТОКМА *):

По горах блукала вже осінь і розвішувала на прибідних березах янтарні коралі. Смереки чорніли й вкривалися сірими мряками ранками й над вечір.

В полудне на сонячних узбіччях гір ще старі гуцули парили кості до сонця, мов літом, але як тільки сонце схиялося вниз і золотою раквою³⁾ врізувалось в вершок гори, тоді з Чорногори, з тих льодових проваллів, що ніколи не тануть, зривався сердитий холодний вітер, як газдівська котюга з ланцюга на ніч і з роззявленою мордою летів комить-головою вниз і розсівав такий холод, що навіть легіні мусять щільно запинати петеки, аби мурашки не бігали по спині.

— Іде вже Покрова, бувай, полонино, здорова. Кажуть, що Покрова свята, але вона сердита. Скільки вона вже в полонинах людей заморозила, скільки маржини збавила.

Гуцул пам'ятає це добре і заздалегідь зганяє нижче маржину, щоб негода не захопила в верхах.

¹⁾ Аванс.

²⁾ Певний (маєтковий).

^{*}) Умова.

³⁾ Кругла дерев'яна посуда.

І тоді коли на верхах ватаги¹⁾ ліквідують своє полонинське газдівство, внизу в селі газди лагодять корчуги,²⁾ кують чуфлинки³⁾ в коваля, справляють ланцюги, сталять сокири, бо ось - ось сніг вкриє верховину й треба буде їхати в бутин цугарити.⁴⁾

В такі дні газди забігають у коршму, розвідують про роботу, засідають за чорні, брудні столи, курять бакун в островерхих люльках так завзято, що люди в коршмі виглядають мов тіні в мряці і п'ють порції, або й цілі ока на той заробіток, що буде взимі.

Тоді Дзіндзіль вербує людей, токмиться⁵⁾ з ними, дає форшуси, кидає сині ляльки⁶⁾ на стіл, а люди загортають їх покоробленими дрожачими руками, дещо ховають в широких чересах, а дещо пропивають зараз в коршмі, бо без могоричу не можна.

Тоді в коршмі кипить, гуде, тоді темними вечорами люди як околоті перевалюються з коршми через поріг, спотикаються, мацають руками мокру землю, знову підносяться з трудом, а дехто мацає за воринням і промахнувши в пітьмі рукою, падає під ним і белькотить щось таке, чого не розуміє ні він, ні ніхто інший.

Такого дня сидів Дзіндзіль з Миколою в ванькирі й балакали про бутин. Дзіндзіль намовляв стати у него кероном.

— Ви розумієте. Це не те, що ви йдете на денькову і хтось там буде вами настигувати.⁷⁾ Ви собі газда на весь бутин. І ви маєте дати мені двадцять п'ять пил. Що таке двадцять п'ять пил? Для такого газди як ви, це тільки що плюнути. Ніби ви в нашому селі не знайдете півсотні чоловіка? Зрештою, ніби вам хтось боронить, щоб ви взяли собі людей чи з Бистриця, чи з Жаб'його, звідки самі захочете?

Яке мені до цього діло? Аби тільки було двадцять п'ять пил.

А я вам за кожну пилу на день плачу дві банки на стіл.

Микола хотів щось сказати, заперечити, але Дзіндзіль не пускав його до слова.

— Я знаю, Миколайку, що ви хочете сказати. Чому я не знав би? Я дуже добре знаю. Ви хочете сказати, що це мало. Я знаю. Я кажу теж, що це небагато для вас, але для звичайного газди це файні гроші. Скажіть самі, Миколайку, заробити гуцулові взимі банку в день це добре. Тепер такі часи, такі тяжкі, що банка, це великі гроші. Та й заробітків нема. А як нині у панича наймити беруть на рік двадцять п'ять або тридцять банок симбрилі⁸⁾, то що?

Та що я вам буду все це говорити? У вас, Миколо, є своя голова й ви самі це знаєте. Тривайте, Мико, я ще не все сказав.

Ви певно хочете сказати про харчі?.. Ну, що ж, не можна, аби люди були без харчів. Харчі я буду вам доставляти в рахунок платні: кукурудзяну муку, солонину, логазу, що схочете і ви будете варити собі всі в воросі⁹⁾ і воно дешевше буде.

А вам, Миколо, я даю на день з кожної пили по двадцять грейцарів. Ви розумієте? По двадцять грейцарів... Це значить, що ви маєте разом в день п'ять банок.

1) Головний пастух.

2) Малі сани.

3) Клині з кільцями.

4) Везити дрова.

5) Умовляється.

6) Паперові австрійські гроші.

7) Командувати.

8) Платня для слуги.

9) Вкупі.

Ви чуєте, Мико, п'ять банок?

Ви, Миколо, можете піти до нашого лісничого і спитати його, чи він має на день п'ять банок? Ні, він не має. Ви можете піти до пана судді, навіть до того нашого адвоката, бігме, щоб я так був здоров і мої діти, він не має начисто п'ять банок на день.

Звідки він їх візьме?

А ви, Миколо, ви будете мати. Я знаю, з ким маю справу. Ви думаєте, що мені не достає керонів? Коби я стільки щасливих років прожив, скільки їх до мене пхається. Ой, ой. І Дземюк, і Зеленчук, і... ну що я буду їх всіх перераховувати?.. Є їх скільки хочете... Але нащо мені таких паршивих керонів? У мене бутин як писанка і я хочу мати гідного керона, бізівного газду.

А ви, Миколо, газдик, що дай, боже, таких багато.

І ви знаєте, який вам з цього буде зиск? Ви маєте на місяць своїх сто п'ятдесят банок. Вам не треба ні сокирою рубати, ні пилою тягнути. Ви собі ходите з повною дзьобнею, роздаєте форшуси і дивитесь, щоби діло йшло.

Це така платня, що ну-ну..-

Дзіндзіль своїми проникливими очима відразу зауважив, що останній аргумент зробив добре враження на Миколу.

І він не помилявся.

Микола рахував в думці, що як бутин буде тривати хоч три місяці, у него буде около чотириста банок. Це гроші.

Він молодий, йому вперше приходить бути кероном. Він візьме собі в поміч старого Мочерняка, який вже зуби з'їв на бутинах. Він при ньому придивиться до справи, а нарік він сам зможе взяти бутин і загірбати так само гроші, як Дзіндзіль. Тоді, мой, сокогись, гуцуле, бо тут тобі Микола йде з дзьобнею, набитою ляльками.

— Воно то, Дзіндзілику, трішки попробувати, май, можна би, але ти вже не будь такий скупий і прикинь ще що.

Але Дзіндзіль присягався на своє життя, на жінку і дітей, що він не може, що він дає найвищу ціну.

— Ви знаєте, Мико, я даю вам зараз після контракту на кожну пилу двадцять п'ять банок форшусу, а вам п'ятдесят. Ви знаєте, скільки це грошей відразу? Це шістсот сімдесят п'ять карбованців. Це гроші.

Це правда не мої, бо я бідний чоловік, і звідки мені тепер, в такі часи, взяти таку велику суму. Це гроші пана барона Люфта, це й його бутин.

Але пан барон хоче мати гарантію і за гроші і за те, що бутин у свій час буде закінчений, бо в противному випадку він мусить платити камері п'ять тисяч штрафу.

Тому я мушу зробити з вами контракт на письмі у адвоката, ви мусите поручити своїм маєтком і за гроші і за те, що ви двадцять п'ять пил доставите.

Пан барон казав мені, що як я не покажу йому такого контракту, то він не хоче мене на очі бачити.

У тому контракті ви, Мико, мусите зобов'язатися, що на випадок, коли б не доставили умовлених пил, то за кожну недостаючу пилу ви платите десять банок штрафу на день.

— Десять банок?.. питав здивовано Микола.

— Десять, ну що. Воно тільки так страшно виглядає. А в дійсності це дурниця.

Скажіть, Мико, чому ви не маєте доставити двадцять п'ять пил? Що, людей нема? Ви їм покажіть тільки форшус, тоді сотню пил можна набрати. Ви тільки беріть бізівних газдів і не давайте великого форшусу. Ви Мико, можете дати тільки по двадцять банок на пилу, а решту собі задержати. Як хочете...

Тільки на Михайла всі пили мають бути вже в бутині і працювати до Стрітіння.

— А за штраф нема чого боятися, бо такі контракти підписують всі керони. Це тільки так на всякий випадок.

Микола сперечався, торгував, але Дзіндзіль стояв на своєму.

Кінець-кінцем Микола погодився і вдарили при свідках по руках.

Стало на тому, що завтра о десятій годині рано Микола мав бути в Косові у адвоката.

А тепер Дзіндзіль клав на стіл око горівки могоричу.

(Далі буде)